

Лезги газет

Жуван Ватан, ватанэгълияр,
дидед чал хуъх!

1920-йисалай акътазава

N 13 (10918) хемис 26-март, 2020-йис WWW.LEZGIGAZET.RU

Къимет “Дагпечатдин” киоскрай - 16 манат

Серенжемар къабулзана

23-марцдиз РД-дин Кыл Владимир Васильев коронавирусдин инфекция гъуниз ва чуккурунлиз рехъ тагунин рекъяя Maxsus центрадин къалахдихъ галаз танишарна. Идан гъакъиндей “Лезги газетдиз” РД-дин Кыилин ва Гъукуматдин Администрациядин пресс-къуллугъди хабар гана.

Икл, презентация къиле физвай чавуз РД-дин Минкомсвяздин информационный политикадин рекъяя управленидин начальникдин заместитель Эльмира Шейховади субъект авурвал, Центрадин республикадин вири муниципалитетрин, кар къилиз акъуддай властдин органрин руководителрехъ галаз гъиле-гъиль аваз алакъалу яз арадал къевзэй гъалариз талукъ делилар санал къватда, медиамайдандан чуккуразвай хабарар, энгел та- вуна, веревирда.

Гъульйнлай В.Васильева талукъ тир идараирин вилик-къилик квай касарин иширақвал аваз совещание тухвана. Лап вахиблу месэлэяр гъялунив эгечидалди региондин руководителди республикадин руководстводихъ агъалияр чин яшариз килигна къилди-къилдин дестейриз паюнз талукъ делилар авайдакай хабар гана.

“Малум тирвал, коронавируси яшлу касариз иллаки гзаф тади гуда. Чи муниципалитетарни гъар са районда гъихътин яшарин агъалийрин дестеяр аватла ва а дестеяр гъикъван чехибур ятла, гъа кардин гъавурда аваз хъун герек я. Ида волонтеррин къадар ва чахъ авай шейэрин къадар тайинардай мумкинвал гуда. Инал фикирда авайди инфекция чуккунин вилик пад къадай мумкинвал гузувай медицинадин ва санитариядин таъватар я”, - къейдна В.Васильева.

“Дагъустандин парламентдихъ галаз

меслят авуналди, бюджетда, Дагъустандин агъалийрин вилик акъваздай лап хци месэлэяр гъялун патал чарасуз герек атайта, 3 миллиард манатдин къадарда аваз резерв арадал гъун фикирдиз къачунва”, - алова хъувуна Владимир Васильев.

Вичин нубатдай яз РД-дин Гъукуматдин Председателдин Сад лагъай заместитель Гъажимегъамед Гъульсейнова хабар гайвал, саламатвал хъдай шейэрни къачун патал къетен гъаларин рекъяя резервдин фондунай Дагъустандин Кылин тапшуругъдалди алова яз 20 миллион манатдин таъватар чара авунин бардай тапшуругъ къилиз акъуддаза. Мукъвал тир вахтара къаардин проект къул чулагун патал гъазур жеда. Гъа и вахтунда къейд авурвал, республикада саламатвал хъдай шейэр акъуддай чавуз абурухъ хъсан ери хъунайл гъейри, къиметарни тлем акакъайдайр хъун фикирда къада.

Совещанидал игтияж авайбурсув, яшлу касарив са мадни чехи яшара авай касарив волонтеррин къумекдадли сүрсептар агакъунин, коронавирусдин инфекция чуккунин вилик пад къадай “тадиз хабар гудай” линиядин гзаф каналрин нумра кардик кутунин месэлэярни веревирда. Министерствоирин ва ведомствоирин руководителрэз талукъ тир тапшуругъар гана.

Дагъустандин Кылии министерстворал ва ведомствоирал совещанидал раиж авур теклифар гъиле-гъил аваз веревирд авун ва абур къилиз акъудунин къулай жуурейрикай хабардар авун тапшуршина.

Эхирдай Владимир Васильева ихътин Центр республикадин гъар са муниципалитетда тешкилун лазим тирдан гъакъиндей малумарна.

* * *

18-марцдилай инихъ Дагъустандиз къецепатан улквейрай тахминан 1700 кас хтаны. Гъукумдин муниципальный орган-

Къалахдалди таъминарда

Дагъустандин образованидин ва илимдин министерводи 2020-йисуз “Хуърун (Земский) муаллим” программадай региондин хуърерин мектебра 140 кас педагогар къалахдалди таъминарун фикирдиз къачунва. Идан гъакъиндей “Лезги газетдиз” республикадин образованидин ва илимдин министерводин пресс-къуллугъди хабар гана.

Проектдай асаслу яз, вилик эцгизавай къилин шарты хуърун чада 5 иисалай тимил тушир вахтунда къалахун я. Проектдин гъар са иширакчидиз вичи хъянатавай хуъре яшамиш жедай къвалер маса къачун патал са миллион манатдин къадарда аваз пулдин таъватар чара ийизва.

“Алай вахтунда республикадин мектебра 340-далай виниз муаллимар бес жезвач. Проектда иширак авун патал чин яшар 55 иисалай виниз тушир, юкъван пешекарвилин ва къилин чирвилер авай, пешекарвилин бардай ийизвай истемишунриз жаваб гузвай касариз теклифзава. Алай вахтунда 300-далай виниз арзаяр гъель атанва. Проектдиз Дагъустандин педагогвилин вузрин студентри екедаказ майилвалзава”, - алова хъувуна пресс-къуллугъдин векилди.

Нумрадай къела:

ЖЕМИЯТ

Кичевилин велвеладик

Виридульядин здравоохраненидин организацияди (ВОЗ) 24-марцдиз гайи деллралди, дульяда коронавирусдик 390 агъзур кас начагъ хъана. Виридалайни гзаф Китайда - 81171, Италияда - 63927, США - 33340, Испанияда - 33089, Германияда - 27436, Иранда - 23049, Францияда - 19851 кас...

► 3

БАРКАЛЛАДИН ТАЖ АЛАЙБУР

“Зун эцгунардай инженер я...”

И мукъвара республикадин Кыл В.А. Васильева Президент В.В. Путини къул чу-гур къаардадли чи ватанэгъли Назим Иг-рамудинович Ханбалаеве шад гъалара яр-гъял иисарин гъакъисагъ зегъметдай ва къазаншиш агалкъунрай гъукуматдин нубатдин награда - “Орден Почета” вахкана.

► 4

ТАРИХ

“ЦверекI”, “Соцтемп”, “Къдар

“Социализмад темп” курув вахтунда халкъдин рикл алай газетдиз элкъвена. Къелдайбуру адан гъар са нумра виплив хъзвай. Газетда чап жезвай материалра гъакъл са къкай ятланы малумат гузвачир, абуру акъулриз, къатунуниз таъсиразавай, тербия гузвай, чуру хесетар дегишаруний эверзавай.

► 5

УМУЪР

Архива чи тарих ава

Ахцегъ райондин архив цийи къилелай 1955-йисалай арадал хкана. Республикадин пара маса районив гекъигайла, Ахцегъ райондин архидин отдел ана хъзвай документрин къадардадли, метлеблувиленди ва селигъалувиледи тафаватлу я. Ина документар, къилди-къилди папкайра туну, кутунна ва гъардаз талукъ тир нумра гана хъзве, абуру герек касдивай ишлемишижеда.

► 6

ИРС

Дигмиши кас хъун патал

Дагъустандин марифат - им са шумуд вии иисара камаллу инсанри, чи ата, улубайбайри арадал гъанвай, чи халкъариз, вири неслориз веси авунвай руъгъдин тербиядин хазина я. Дагъустандин халкъарин марифатди инсандин лайхлувал квекай ибарат ятла къалурзава.

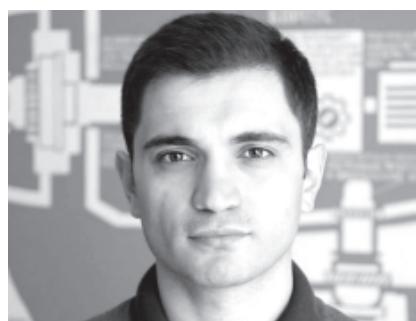
► 7

ХАБАРАР

2020-йисуз - 2020 сеферда

Са тлимил вахтар идайлай вилик вичин ери-бине Сулейман-Стальский райондай тир Эдик Агъмирова 16 кг-дин къве гиря (хуралай рум гана) 2020 сеферда хажна. Им неинки Россияда, мумкин я, вири дульяядани рекорд яз хъун. Агъмиров гиряйрин рекъяя спортивин мастервиле кандидатя.

► 8

Къуллугъдал тайнарна

Дагъустандин карчийрин ва инвестицийрин рекъяг агентстводин руководителдин 1-заместителдин везифаир вахтуналди тамамарун Камил МЕГЬАМЕДОВАН хиве тунва.

"Лезги газетдиз" РД-дин Кылин ва Гъукатдин Администрациядин пресс-къуллугъди хабар гайвал, Камил Мегъамедован 35 иис я. Ада Россиядик МИД-дин Москвадин международный алакъайрин государственный институт (МГИМО) акъалттарна.

Алай вахтунда РД-дин карчивилин ва инвестицийрин агентстводин кылиле Гъажи Гъасанов акъвазнава.

Къейд иин хыи, Камил Мегъамедов Ахцегь райондин Хуърургин хуъряя я.

Мектебрин къадар артухарда

РД-дин образованидин ва илимдин министерстводин гөгөнш коллегиядада министр ва РД-дин Гъукатдин Председателдин заместитель Уммузиль Омаровади малумараивал, республикадин кылевайбуру 2024-йисалди 80-далай виниз школайрин цийи дараматар эцигун фикирдиз къачунва. Ида образованидин 22 идарауда пуд сменада къелунал эхир эцигдай мумкинвал гуда.

Алай вахтунда Дагъларин уълкведа 1460 школа кардик ква. Абурукай 616 школада аялти къве сменада, 22 школада пуд сменада къелзана

- Гъар йисуз школайра къелзавайбурун къадар артух жезвайвилай чавай пуд лагъай сменада къелун арадай акъудиз хъанач,- хиве куна У.Омаровади.- Амма и жигъетдай чна хейлини крат авуна. 2018-2019-йисара 12 агъзур аялдиз чкаяр жедай 34 школа эцигна. 2024-йисалди мадни 82 школадин дараматар эцигда. Ида чаз күгъне, аварийный 42 дараматдай школайрин колективар цийи дараматриз акъуддай мумкинвалгуда.

Эхиримжи иисарин делилри къалур завайвал, гъар йисуз мектебра къелзавайбурун къадар 3% артух жезва. Къведай иисарани республикада гъа ихътин гъал амукъда. Ци чи школайра къелзавайял-рин къадар 417 агъзурдалай алатнава. Гъа гъисабдай яз аялрин бахчайрай школайрин 1-классиз 52,6 агъзур аялтанва.

РД-дин образованидин ва илимдин министерстводий "Лезги газетдиз" хабар гайвал, цийи школайри алава яз 30 агъзур аялдиз са сменада къелдай мумкинвал гуда.

Цийи азархана эцигда

И иикъара РД-дин здравоохраненидин министр Жамалудин Гъажибрагымованин Дербентдин кыил Хизри Абакарован ва шегъердин ЦГБ-дин рөгъбер Абдулкъафар Шихмезамедован иштираквал аваз кыиле фейи гъурӯшдал къадим шегъерда алай яймдин лап виниз тир дөрежадин азархана эцигунин месэлэяр веревирдна.

Дербентдин мэрди важибу объект эцигун патал чилин участок чара авунва. Сифтегъян паюна меценатри күмекар гуда, гъурӯнлай федеральный центради амай крат къилиз акъудиз күмекда. Им аяллийрив гзаф терефрихъяй ва 3 дөрежада аваз медицинадин күмекар аякъадай азархана жеда. Авай къурулушрал, адеддин жуурдинбурал медицинадин центрада къавчел залан ва чипхъ жууреба-журе патологияр авай дишегълийрин, реабилитациядин отделенияри алава хъжеда, гъакини ина паллиативный күмек гүнни пландик кутунва. Цийи центрадиҳ садакай масадак акатдай азаррин, хамунинни венерологиядин ва патолого-анатомиядин корпусарни, гъакл "тади күмекдин" автопарки жеда. Ина гъа са вахтунда неинки са чөхибуруз, гъакл

аялризни, неинки са Дербентдай, гъакл Къиблепатан Дагъустандай тир ксаразни күмекар гуда.

- Дербентда ихътин зурба, алай яймдин лап виниз тир дөрежадин сагъламвилин идара эцигун аяллийрив медицинадин рекъяг хъсан еридин күмек къачун регъятарда. Чи везифа гележегда объект эцигунрин къалахда "штатдинбур тушир" гъалар арадал татун патал лап важибу тирди къейдна.

дай яз региондин къетенвилер ва мумкин тир четинвилер (риск) фикирда къуландини ахтармишна чиран я, - къейдна министр Ж.Гъажибрагымова.

Вичин нубатдай яз, Хизри Абакарова цийи азархана эцигун шегъердин ва санлай вири республикадин аяллияр патал лап важибу тирди къейдна.

"Медицинадин и объект эцигун шегъер патал акъалттай зурба кар я!" - алава хъувуна ада.

Рехъ түкъурзава

"Хатасуз ва ерилу автомобилрин рекъер" милли проекти умурдиз кечирмишунин сергъятра аваз 0-4 километрдин участокда ремонтдин ва "Мамрач-Ташкапур - Аракандин муть" автомобилприн 4-10 километрда капитальныи ремонтдин къалахар башламишнава. Идан гъакындин "Лезги газетдиз" РД-дин транспортдин ва рекъерин майшатдин министерстводин пресс-къуллугъди хабар гана.

Ремонтдин къалахар тамамарунин контракт тъеле алатай йисуз кутъунавайди тир. Ам 2020-йисуз умурдиз кечирмишиз башламишна. И карди план-

дик кутунвай къалахар къилиз акъуддай мумкинвал гуда.

И рехъ муниципальныи пуд тешкилат - Сулейман-Стальский, Хив ва Агъул районар - Махачкъаладиҳ галаз алакъалу ийизвай къилин шеъре я.

0-4 километрдин участокда рекъин винел пад түкъурин къалахар күтъягънава, тротуарлар түкъурин, турбажар ремонтунин къалахар кыиле тухузва.

Ремонтдин къалахар алай йисан иондин вацра күтъягъдайвал я.

4-10 километрдин участокда вахтуналди тир дараматар түкъурин гъа зурлухвилин къалахар къилиз акъудна

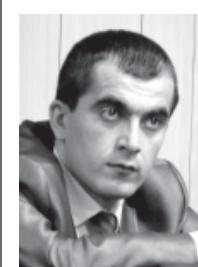
кутъягънава. Яд къерехдиз акъуддай турбажар цийибуралди эвзунин, машинар фидай рекъин пай гъяркъув авунин, рехъ электричестводин лампайралди ишгъалишишнин къалахар башламишнава. Капитальныи ремонтдин къалахар алай йисан октябрдиз күтъягъун пландик кутунва.

Кылин редактордин гаф

Белижвирийн

Мурад

Мегъамед ИБРАГЫМОВ

Эхиримжи иисара Дагъустандин здравоохраненидин умурда хъсан патахъ дешившилер кыле физва лагъайтла, зун гъалатл жеда. Мартдин эвэл кылера Махачкъалада хъайи са мярекатдал РД-дин здравоохраненидин министр Жамалудин Гъажибрагымова абурукай гөгөншдиз ихтилатна. Вирил акъваздач, анжаса шумуд агалкъун къейдда. Дагъустандин дүхтурри 2019-йисуз республикада икъван чавалди менфят къачун тавур жуърэйрин күмекдади операцияр кыиле тухванва, 224,9 миллион манатдихъ компьютердин томографиядин 5 аппарат, 256,3 миллион манатдихъ тади күмекдин 108 машин, 354,1 миллион манатдихъ 55 флюорограф маса къачунва, дүхтурханаяр 395,7 миллион манатдин къиметда авай цийи тадаракралди таъминарнава. И сияг мадни давамариз жеда.

Гъа са вахтунда республикадин медицинадин хиле гъель гъялз тахъянвай месэлэяр, кимимилер, нукъсанарни пары ава: азарлуйривай ришветар къачун, государстводи гъавая ахъязавай рабдарман набутрал агаек тавун, дүхтурханаяр медицинадин тадаракралди, пешекарралди бес къадарда таъмин тахъун, варцараплди нубатра акъвазун ва икъл мад. Лагъана къанда, республикадин кыле авайбуру и месэлэяр гъялз тежез (ва я гъял тийиз) иисаралди амукъун тажуб жедай кар я. Ихтилат Дербент райондин Белиж поселокда 10 ийсалайни виниз девирда эцигна акъалтлариз тежезвай дүхтурханадик физва.

И месэладин патахъай алай йисан эвэл кылера поселокдин агъалийри республикадин руководстводизни хабар гана. Чин арзада абуру са шумуд йис идалай вилик эцигда лагъана гъиле кур дарамат акъалтларунин, аялрин инфекцийрин дүхтурханадин дарамат цийиклә түкъур къувунин къвалихар кыле тухунин карда күмек талабнавай.

Белижда цийи дүхтурхана хъунхъ рик күзвай са касди чи редакциядивайн и кардай кыил акъудун талабнавай. За сифте нубатда здравоохраненидин министерстводиз чар рекъе тунан. Жаваб тамам са вацра вилив хвена. Гъайиф хыи, республикадин бязи министерстворивай, ведомсторивай къени газетрин редакцийрай къевзай суалриз, энгел тавуна, вахтунда жавабар гуз жезвач. Шукур Аллагъадиз, гена са вацралай къавын агаекъна. Чарче ихтилат физвай объектдин заказчик-застойщик РД-дин эцигунрин ва ЖКХ-дин министерство я лагъана къейднавай ва и месэладин патахъай гъа министерстводиз къын меслят къалурнавай. Эцигунрин ва ЖКХ-дин министерстводини, вацралайни пары вахт алатаила, са шумудра зенгер авурдалай къулухъ жаваб гана. Ана къенвава:

"РД-дин эцигунрин ва ЖКХ-дин министерстводи, Дербент райондин Белиж поселокда 50 койкадин участковый дүхтурханадин дарамат эцигунин къвалихар пулдин таъматар тахъунхъ галаз алакъалу яз акъвазарайдакай хабар гузва.

Республикада 2020-йис патал къабулнавай инвестицийрин программадин сергъятра аваз түвэр күнвай дүхтурхана эцигун фикирдиз къачунва. Объектдин проектдинни сметадин до-кументациядик дэшившилер күхтадайвал я. Абүрни цийи истемишишнрихъ галаз алакъалу я. И макъсаддиз 10 миллион манатдин къадарда аваз пулдин таъматар чара иида.

Санлай къачурла, дүхтурхана эцигунин къвалихар 210 миллион манат пул ахъайдай. 50 млн. - 2021, 150 млн. - 2022-йисара.

Объект эцигунин къвалихар 2021-йисуз эгечидайвал я".

Лезгийрихъ рекъимир, цегъ, гатфар къведа лүгүдад мисал ава. 10-ийсалай виниз цийи дүхтурханадал вил алаз акъвазай жемятди мад къие йисуз дурум хана къанава. Вучда къван, маса чара авач. Белки, 2022-йисуз къванни белижвирийн мурд къилиз акъатин. ИншаАллагъ!

Йикъян месэла

Нариман ИБРАГИМОВ

Аял вахтарин газаф вакъиаяр риклелай алатдач. Чөхүбуру чаз, ахпа магълейрин аял при чиизни аждағынан, чинерар, малкамутар, аллапар, хъварцар квай хектар, къисаяр ахъайдай. Аял при иллаки ийфен вахтара, къвалера къилди амукуйла, чинерар атунихъай, винел хъварц ацукуйхъай, аждағынан гылле гъатунхъай газаф кичедай. Къе вири дуныядик верхи кичевал (панический страх) кутунвай коронавирус из гъа маҳарик квай ва вилериз таквазтай аждағын, чинер, хъварц хъиз ава. Алатай ийсан декабрдилай ихтилат физвай вирус вуч ятла, адад къуват гъинал къван ятла, ам гъиктерг жезвайди ятла, са ихтилатни ийизвач, амма вири дуныядин халкъар, пачагъар кичевиле тунва. Кичевал женнетдай атай зати ялда. Инсандин Аллагыдихъайни, вичи ийизвай гунағынин краихъайни, кынникайни кичле хъун лазим я, амма и сеферда дуныядан тунвай гъулгъула къил акъят тийидайди, икъван гагъда садраны тахъай хътиндига.

Кичевилин велвеладик

Виридуныядин здравоохраненидин организацияди (ВОЗ) 24-мартдиз гайи делилларди, дуныядан коронавирусдик 390 агъзур кас начагъ хъана. Виридалайни газаф Китайда - 81171, Италияда - 63927, США-да - 33340, Испанияда - 33089, Германияда - 27436, Иранда - 23049, Францияда - 19851 кас...

АЗарлу хъайбурукай виридалайни газафбур Италияда - 6077, Китайда - 3277, Испанияда 2182 кас къена. Дуныядан санлай - 19510 кас.

Китайда начагъ хъайбурун 90 процент инсанар сағтар хъувунва. Аңжак болжицира 4735 кас ама. Вирусдик гила начагъ жезвайбурун къадарни лап тымил я.

Россиядин Роспотребнадзордин виликан руководитель, Госдумадин образованидин ва илимдин рекъяй комитетдин председателдин 1- заместитель Геннадий Онищенко мияттельвал къалурзана ва лугъузва: "Дуныядин майдандан вучиз ихтиныарай-эвер тунвайди ятла, гъавурда гъат-завач. Алемдик къурху кутунвай коронавирусдиз адеддин юкъван жувердин инфекция лугъуз жеда. США-дин сенатда санитариядин гъакъиндан жаваб гузай пешекарди адеддин гриппдик ийса Америка да 20 миллиондик агақына агъалияр начагъ жезвайдакай ва абурукай 110 агъзур къван рекъизвайдакай малумарна. Коронавирусдик 1 миллиардни 400 миллион кас авай Китайда 81 агъзур кас начагъ хъана, абурукайни 3200 кас къена. Рекъемар гекъига ва фикир ая, вуч патал дуныядан гъулгъула тунвай? Вучиз карантинар эзигзувайди, рекъер, сергъятар агалзувайди я?"

Гъа икъ фикирзай пешекарар, политикар, жергедин инсанарни газаф я. Бязибуру лугъузва: "Им гибридный, информационный террористический гъужум я. Инсанлиз вирусдик гъикт худатла, вуч ийидатла, нивай күмек тлабдатла лугъудай чадал экүннелай нянданды кичлерар кутазва".

Социальныи сетра вирусдин гъакъиндей гъалт тийизвай жувердин хабарар ава. Мисал яз, Китайдиз вирус гъайди США-дин аскерар я, коронавирусдин къил США-дин гва. Адад вичихъ газаф хъсан алақайра авачир Китайдин экономика барбатын къланзана, гъавилияр аниза вирус ахъайна. Гъа са вахтунда Россиядал иллінавай санкцияр алуудар лугъувай, чи улькведиль хазаф амадагвилин, дуствилин, алишверищдин алақайра мягъемарзай Италиядизни жаза гана, яни гъанизни вирус гадарва. Нихъ агъадатла, нихъ агъадатла, чизвач.

ВОЗ-дин делилларди, алемдин агъалияр газаф къадарда рекъизвай азарар садни къвед туш. Мисал яз, чахуткалик (туберкулез) дуныядан газаф ийсуз 1,5 млн

кас рекъизва. Россияда газаф пневмониядик 700 агъуз кас начагъ жезва. Рақди ага дуныядиз ракъурзавайбурун къадарни газаф я. И азаррихъ газаф женг чуғваз газаф ийсар ятла, гъалар хъсан патахъ элкъевзвач.

Риклел хин, Эбола, къушарин гриппдин вирусдик начагъ жезвай инсанрин 60-70 процент рекъизвай. Коронавирусдик - анжак 2,6 процент. Вучиз ятла а ва хутунда къенин хътин гъулгъула туначир, рекъер, сергъятар, карханаяр, туризмдин агентствоя... агалначир. Китайди вичин чешнедалди вирусдик хайт кичле хъун лазим я, амма и сеферда дуныядан тунвай гъулгъула къил акъят тийидайди, икъван гагъда садраны тахъай хътиндига.

Зи риклел алама, советрин девирда къве сеферда ваба ва дабакъ азаррин вилик пад къун патал карантинар эзигнай. Сад 1970-ийсуз. Къасумхурун ва Дербент районрин мулкара, рекъерай физвай вири ахтармишавай, къадаға авунвай шейэр вахчувай ва лап чарасуз дерди авайбуру квачиз, масадбур карантиндин постунилай ахъайни ийизвачир. Сад-къве вацралай ре-

кас рекъизва. Ульквейрихъ газаф авай самолетрин алакъа атланва. Туристрин, ял ядайбурун дестейриз курортриз, санаторийриз хъфи-дай мумкинвал ава. Культурдин, спортдин, шоу-бизнесдин миракатар вахтунади акъвазарнава. Цлуд-къад касни санал акъваздай ихтияр ава. И къадағайри ресторанрин, кафейрин, мугъманхайрин ва маса идараирин, гъвечи, юкъван бизнесдин карханайрин къалахадиз къең гузва. Лугъувайлал, и кризис себеб яз Россияда 3 миллиондик агақына гъеччи ва юкъван бизнесдин карханаяр агал жедалда, къватдалда. Фикирдиз гъвшаш анра зельмет чуғвазвай инсанар. Абур саки вири бейкарриз элкъведа.

Гъукуматди банкариз, аэропортариз, туристилин агентствойриз ва маса идараириз къумек гуда лугъуз малумарзана, амма жергедин инсанар, улькведин агъалияр риклелай алудзана. Гъукуматди сифте нубатда агъалийриз къумекдин гъил яргы авун лазим я. Абурухъ налогар, ЖКХ-дин ва маса къулгъурин пулар гудай мумкинвал жедайвал.

Государствойрин къилера авайбуру чулумадни тларамарзана. Англияды, Ин-

киер ачу хъувунай. Гила къиле физвай ми-рекатар пара тажубардайбур я. Иллаки ин-тернетдай агақзавай хабаррин гъахъвал-нагъахъвал чирун мадни четин ақваззана.

Россияда коронавирусдик гъелелиг 495 кас начагъ хъана. Къенвайбур ава. Москвада рагьметдиз фена лугъувай 79 ийсан яща авай дишеңли залан маса азар-риқини начагъди ялдай. Талукъ органри вирусдин вилик пад къун патал къетли се-ренжемар къабулзана. Школьникрин кани-кулар 12-апрелданди давамарзана. Вузы, школайра дистанциядин, онлайндин жу-реда тарсар гузва. Яслийриз чинп аялар хуш авайбуру тухузва. Маса ульквейрай хъвезвай ватанэгълияр ахтармишава. Москвадин мэр Собянин яшар 65 ийсалай алатнавайбурух элкъвена ражана ва чара-сузвал авачиз къучейриз экъечи тавун тла-лабна. Абуруз гекер шейэр, зенг авурла, волонтери къвализ гъидайдини лагъана. Москвадин къвалив еке больницини эзигзана. Адан сифтергъан корпусар гъазурнава...

24-мартдиз РФ-дин Президент коммунаркада авай коронавирусдик начагъбур сағтар хъийизвай больницидиз фена ва ада къилин дуихтур Проценкоди къвалахъ тешкилнавай гъалдилай лап разивална.

РФ-дин Гъукуматдин Председатель Михаил Мишустина вири регионир къилериз коронавирусдик хазаф женг чу-гуладай серенжемар къабулунин гъакъин-дай малумарна. И кар патал бюджетдай гекер къадар пулар ахъайзана ва регион-риз лазим къвевай вири аппаратура ре-ке твадайвал я.

Са раҳунни алач, вирусдин чуру ин-фекция инсанрик ақатунин вилик пад къу-на къланда, амма и жуъреда вай. Пешекар-ри, экономистри гысабар къурвал, дуны-ядыа малумарнавай къадағайри вири уль-квейрин экономика къланг аватунални гүн мумкин я. Россиядин пешекарри малумар-завайвал, коронавируси арадал гъидай кризис я мукъвара, я советрин девирдани хъайди туш. Адан нетижайар гъыхтибинбур жедатла, гиламаз аквазва.

Италияда, Германияда, Испанияда, США-да... умуми карантинар малумарнава. Италияда полицейскийри куль-чайриз экъечайбур, лаш илигиз, къвале-риз раҳкурзана.

Ульквейра коронавирусдин аксина тухувай серенжемриз килигайла, им зар-фратдин месэла туш. Россиядин ва гъакъи чи республикадин газаф къадар агъалийри чеб гъакъ тухузва. Им, зи фикирдади, яғалмишвал я. Гъукуматдин векилри, пешекарри ийизвай истемишунрихъ як ака-лун, абуруз амал авун чарасуз я. И хума-дикай сағтардай дарман гъелье ава, гъа-вилай гъар сад жув хъуз алахъна къланда.

Вуч авун лазим я? Жезмай къван къва-лерай экъечи тавун, инсанар газаф авай чайкайриз тефин, кульчадай хтанмазди, гъи-лер, чин чуъхун, чинал медицинадин маска алуқун, гъилер къун тавуна салам гун, хурукрик кваз серг, истиут газаф иш-лемишу, бедендик начагъвилиз хас си-них ақатнамазди, поликлиникадиз хабар авун... Мадни чир хъун лазим я, хума са-дакай масадак гъилер къурла, патав гвай начагъда тирш, ульгъув якъайла, цууқуун вегъельда, вирусдин микробар алай чайкар (ракларин, маршруткайрин ручкайр, пул-дин чарар ва гъакъ маса шейэр) гъиле къурла, чиизва, ақатзана.

Къенин йикъалди чи республикада и ху-мадик азарлу кас ава. Я хъунни тавурай. Амма и йикъара республикадиз маса уль-квейрай (Англия, Азербайжан, Гуржистан, Иран, Турция...) 1500 кас хтун лазим я. Гъел-бетда, абуруз пешекаррин гъузчишилик, 14 юкъуз карантинда жеда. Хабар авачиз ма-санрай хъвезвай инсанарни ава эхир. Ах-тигинбуру чипай талукъ идарайриз хабар гун лазим я. И кар тавурбур, начагъ яз, масад-бурунни хума кутурбур 500 агъзур манат-дин жерме ийизва, гъатта ахътинбурулай уголовный делони къарагъардайвал я. Их-тин чекадал къведалди, гъар са агъалиди и мурекаб вахтунда вичин ватандашвилин буржи ва гъукуматдин векилри ийизвай ис-темишинар къилиз ақкүдун чарасуз я.

Перепис - 2020

Гъазурвал аквазва

Али-Буба ЭМИРСУЛТАНОВ

Докъузпара районда Вириоссиядин переписдиз гъазурвал аквазва. Важибул и кар районда гъик тешкилнаваты чирун патал зун талукъ комиссиядин председатель, муниципалитетдин къилин заместитель ИСМАИЛОВА Сурея Вердихановнадиҳ галаз гу-рушимиш хъана.

■ Сурея Вердихановна, переписдиз гъазурлухвал гъик къиле физва?

- Чадидин СМИ-дин тақъатрин къумекдалди райондин агъалияр хабардарзана. Муниципалитетдин гъэр тағфедин совещанирал переписдиз талукъ месэла къарагъарзана. Хуярерин администрацирин къилерихъ газаф гъавурдик кутунин къвалах тухузва. Къилдин граждандарин адресар дұым-дұыз тайна-нава, къвалерал рекъемар эзигнава. Картаяр ва OSM-картаяр түккүрнава. Агъалийрин перепис тухунин рекъяй вири хуярера комиссияр тешкилнава.

Малум тирвал, переписдив 1-октябрдилай гатлунда ва ам 31 юкъуз давам жеда. Вириоссиядин перепис цифровой (рекъем-рин) форматда аваз къиле фида. Переписдин чарар переписчири ақұрдач. Вири чарасуз гекер къедер рекъемин планшетра гъатзаза. Госкъуллугъурин порталдай, МФЦ-дин терминалдай перепис тухвайта, жезва.

■ Переписда ни иштиракда?

- Чи улькведин вири агъалийри. Абуруз РФ-дин гъамишалугъ са чека яшамиш жезвайбур, са ийсалай тымил тушиз пата-къерехда авайбур, гъамишалугъ къецепатан ульквейра яшамиш жезвайбур, Россиядин сергъята-рахунданди авайбур акатзана.

■ Переписчик вилив хъун тавуна, агъалийриз переписда иштиракдай маса къайдар-дай ава?

- Переписчикар вилив хъунин ва абурухъ газаф къилди сұйбыт авунин чарасузвал ава. Интернет ишлемешуналди гъукуматдин ва муниципалитетдин къумекар гүнин Сад тир портталдин къумекдалди авурутанни жеда. Адалай къулухъ респондентдиз перепис хъанва лағына, тестикъарзай рекъемдин код хквела ва патав переписчик атайдай къулухъ ада смартфондин, планшетдин, я түштілар чарчел чапнавай штрих-код къалурун бес жезва. Адалай къулухъ агъалиди ақұрнавай анкетада авай вири малumat переписчирик системадиз агақъарда.

■ Агъалийрин переписда иштиракун чарасуз яни? Гражданиндин перепис инкардай ихтияр ава?

- Закондал бинеламиш хъайила, инсан-диз переписда иштиракун патал мажбурдай ихтияр ава. Амма им гражданвилин буржи я. Гъукуматдин вичин гражданрикай хабар хъун лазим я.

■ Переписдин вахтунда бланкар ақурда-

- Агъалийрин перепис къиле фида, гражданри пуд жуъредин бланкар ақурда: Л, П, В. Россиядин гъамишалугъ яз яшамиш жезвайбуру Л жуъредин бланк ақурда. Ана 23 суюл ава. П жуъредин бланкда ағадылъ галай суалриз жаваб гана къланда: яшайшидин къвалин жуъре, ам эзигай вахт, къвалин майдан, къилдин къвалерин къадар. Улькве-дилай къерехда вириоссиядин атанвайбуру В жуъредин бланк ақурда. Ана са шумуд суал жеда: жинс, яш, гъамиша яшамиш жезвай улькве, Россиядин атунин мурад, ина тамадиз жезвай вахт. Винидихъ къейд авурвал, перепис электронный жуъреда тухуда.

Дагъустанда гъазурай инженеррин сифте несиликай тир ам гилани ківалахдин яңа ава

И мукъвара республикадин Кыл В.А. Васильева Президент В.В. Путин күрт чукур къа-
рардалди чи ватанзэгли Н.И. ХАНБАЛАЕВАШ шад гъалара яргъял йисарин гъакъисагъ-
зегъметдай ва къазанмиш агалкүнурай гъукуматдин нубатдин награда - "Орден Почета"
вахана. (Хейлин наградайрин арада им адан пудлагъай орден я: виликрай - "Знак Почета"
ва "Орден Дружбы"). Назим Играуминовича, Россиядин лайихул эцигунарда, вичин
80-йисни къейдна. Умумъурдин и важибул вакъияр чна адаа риккын сидкынай мубаракзана.
Амма чи ихтилат анжак са алатаа умумъур риккел хизказай яшшу инсандинкай вать, ківалахдин
яңа ава чехи тежрибадин пешекардикай, руководителдикай, яратмишавай касдикай я.

А.ОМАРОВ

АДАН ван гъамиша атайди, меслят-
танди я. Къенин юкъузни гъакъя: адан
гафуни республикадин Халкъдин Собрани-
дин сессиирал, агъсакъалрин Советдин за-
седанийрал (ам и тешкилтдин президиум-
дин член я), жуерьеба-жуерье мянракатрал ван-
зана - иллаки республикадин "тап алай" ме-
сэлайрал гъалтайла. Эгечун патал са "ку-
луп-шульудал" (вичин гафарай) ақьвазин.
Халкъдин Собранида месэла къарагъарай Н.
Ханбаеван алахъунар зөвлөн-эвел себеб
яз, республикадин МВД-дин руководстводи
эхирин Махачкъалада машинар патал "агал-
навай" са бязи куячяр ахъял хъувунай.

- И карди зун шадарзана, - лугъузва ада, -
анжак месэла гъялна акъалтарнава: Ленин-
нан майдан, са жерге куячяр гъеле "агалнавай".
Им инсандин ақылуди къабул тийидай ківа-
лах я эхир - шегъер машинин "пробкайри"

"Зун эцигунардай инженер я..."

басмишавайла, хатасузвал хъудай органри-
вай маса жуерьеда гъа полициядин отделенияя
хатасуз изий тахъун. Абурувай чин везифаяр
лазим тирвал тамамариз жезвачта, амай агъ-
лийрин тахсир вуч я? Вучиз ГИБДД-дин къул-
лугъчийри мэриядыхъ галаз сих алакъада
аваз ківалахдач? Вучиз лап къилди светофор-
рин режимдал, къадаға ийизвай знакрал
къведалди гъалтзава вири месэләяр, санал
гъялиз, вахтунда арадай ақъуддак?

Мадни лугъун. Ярагъ Мегъамедан куль-
чедилай къибледихъ яшамиш жезвай агъа-
лийри Хушетдин виряй къаучувай бегъем
михъи тавур яд ишлемешава. Адан къимет-
ни Сулакдин михъи авунвай цихъ галаз сад
я. Халкъдин Собранида за и месэләни къа-
рагъарнава, анжак ам гъеле гъялнава. Гъайф
хъи, къенин умумъурдин шартлар ахъ-
тинбур я хъи, са бязи месэләяр, лап кълан хъай-
итлани, гъялун яргъял аватзана. Анжак къейд
ийин: и месэләяр, важиблубур ятлани, Дагъуст-
тандин меркезда умумъур къулайсуз ийизвай,
залаңарзавай гзафбурукай са къвед я...

Н.Ханбаев "Дагагропромпроект" инсти-
тутдин кылые аваз саки къанни цүд үис я.
Улкведин тариҳда экүн чинрикай сад тир
алатай асирдин 60-йисарин зөвлөр арадал
атай, республика вилик финин лишанрикай
сад хъай и идаради, фикир къевзева, чин
анжак тъварар амай, я гъабурни амачир хей-
лин маса идараирини карханайрин кысмет-
тар тикрарун герек тир. Гъич тахъайтла, гъа
проектрин институттар республикада вад-ру-
гуд авай - гила амач. "Дагагропромпроект"
цайни вацлай - вири татугайвилерай ақъат-
на, къени регъят туштани, кардик кума. Ана
тежрибалу пешекаррин чехи колективди
ківалахзана.

- Чи проектрин институт амукун гзафбу-
ралат, дугъриданни, гузлениш тавур кар я,
- сүгъбетзава Назим Играуминовича. - Са
шумуд үис вилик чна ина, Махачкъалада,
кылые фейи архитекторин выставакда иши-
тиракнай. Анал республикадин чехи руково-
дителрикай сада зи кыллин пешекардивай
жузунай. "Дагагропромпроект" чан ала-
майди яни?" И мисалди республикада арадал
атанвай гъаларикай нубатдин сеферда
лугъузва. Инал бес гъик риккел хквада:
вичин вахтунда Мегъамедсалам Умакановаз,
обкомдин сад лагъай секретардиз, гъар са
архитектор адан бубадин тъварни галаз чи-
дай, гъалтайла, гъил къуна, салам гудай.

Мад са мисал гъин. 90-йисарин юкъвара
Казанды эцигунардайбурун совещание хъа-
най, аниза жуван заместитель ракъурнай.
Ада анык хай са бязи документар гилани зи
риккел алама. Вири ацахъзай-чкызынай а
девирда Татарстандин гъукуматди эцигунар-
дай карханайриз цүд процентдин яшайиш-
дин ківалерин къезилвилер хвенай. Проект-
рин институттраз лагъайтла, абурун сағы са
сиягъай, налагар 50 процентдин тымилар-
най. Татарар гъавурда авай: эцигунир хел
экономикада пары важиблуди я, адан къай-
гъу авуна къланзайди я... Эгер чи шегъердин
месэлайрал хтыйтла, за абуруз къилди къа-
чуз вать, гөгъеншдиз, санлай килигүн ва гъакъ-
абур гъялни авун меслятзана. Зун эцигунар-
дай инженер я, гъавиляй и кратин гъавурда
хъсандин ава...

Бубаяр Сулейман-Стальский райондин
Бутахуъяр яз, вичиз Къасумхъурел дүнья
акур ам патал республикадин меркезни хайи
шегъердиз элкъевнена: ина гъэр са камуна
адан пай квай, гъил галукъай, риккел шада-
зайва я риккел тарзайва са вуч ятлани тъвтаза-
ва. Амма, шегъердин месэлайрал къведал-
ди, чна къулухъ вил гъынин.

А яргъял йисара (Яру балкандикай ахвар)

Бутахуъярни Ханбала, цан цадайла, гъа-
миша күттөндөн десте гвай, тумар вегъедайл-
лани, вилик экечидай, гъилук берекат квай
лөхбер итим тир. Ам устлар язи чидай: хуерье
гъада тукъурнава араба-фургъун ишле-
мизавай. Ада капл-тлеат ийидай, амма рикк-
ел миччи рульвани тушир, адан иман къуыдь, ақ-
улдин нур квайди тир. Чехи бубадин са бязи
хесетар хтулдин риккел умумърлух аламукъ-
на. Икк, фу түүрла, суфрадал ківхъай фан
гъөвөлөр ада капалди ківатлай, вичин мишин
чантадин къултухдиз вегъедай - им цекверин
пай тир, чулызды-тамуз фейила, гъана тадай.
Гадариз жедачир, гъа къадар къадир айвай риз-
кыидин. Савадсуз ятлани, вичиз къван дүнья-
дин гъавурда авай ада веледрив (хизандыа пуд
гадани пуд руш чехи хъанай) виридав көлиз
тунай, абурумъурдин дүз рекъел ақъуднай.

1934-йисан гатуз садра Бутахуъяр тай-
комдин секретарь атана, ада колхоз тешкил-
дай собрание тухвана. Собранидин секретар-
виле Къасумхъурел ШКМ (жегъип лежбери-
рин школа) күттөнин хтанвай савадлу же-

гъил, Ханбаладин чехи гада Играумдин хъя-
най. Къватл хъанвай 65 хуерьунвидик 34 кол-
хоздик экечинай. Секретарди тукъурбай абу-
рун сияядыа пуд лагъай тъвар бубадин тир.

Цийи пешекарар анжак пайда жезвай а
девирда райондин руководстводи зиггин
авай, чирвилерихъ ялзаявай, кар алакъдай
Играумдин важиблу ківалахрал желбнай.
Гъабурукай яз, адакай районотделдин стар-
ший бухгалтерни хъанай. (Земотдел район-
дин 87 хуерьун колхозар идара ийизвай чехи
къурулуш тир.) Гүгъультай комсомолдин
райкомдиз хкай Играумдин, 1940-йисуз ар-
миядиз фидайла, хизан - умумъурдин юлдаш
Сашибати гъвеңи къве хва, Исамудинни Назим -
Бутахуъярз бубадин ківализ хутханай.

Ахпа - дяве. А йисарин азиат-зиллет, ке-
сибалини кащ, итимрин гылар къланзай, ам-
ма дишегълийрини, къузызбуруни, аялри чу-
гвизвай залан зегъмет, хуерьери датана хквез-
вай "похоронкайра" ва вири зидвилер эхзаявай
халкъдин дурумлувал... Вичин умумъурдин
сифте йисарикай Назим Играуминовичан
бейнида ихтигъин шикилар ама. Гурарай винел-
ди абурун айвандик чулавбур алай дишегъ-
ли экъечина, гъиле сукъра аваз, шехъиз-шехъиз,
ада лагъана: "Чан Селми диде, аялар
гишила рекъизва, са тымил гъуър, я къуль
аватла це ман". Бадеди гузва, дишегъли чан-
рик авуна рахкурзана... Маса сеферда са дишегъ-
ли, ризквидыхъ дегишиз, кула гам аваз
атана, мад садра - итимни дишегъли, парт-
нар

дин командир тир. 1943-йисуз ам, дивизион-
да сад лагъайды яз, "Къегъалвиляй" медал-
диз лайиху хъанай. Гъаливал мукъва жез-
вай 1945-йисуз залан хер хъайи ам, госпи-
тала сағъар хъувуна, мад фронтдиз хъфе-
най. Дяведай хтайла, адан хурудал Ватан-
дин дяведен ви Яру Гъед орденар, жентинин
цүд медаль алай.

Райондиз ківалахдал эвер хъувур Игра-
мудин Ханбалаева са жерге важиблу къул-
лугъяр тамамарнай: адакай комсомолдин рай-
комдин сад лагъай секретарь, партиядин рай-
комдин парткабинетдин заведующий, "Дагъуст-
тандин правда" газетдин хусуси корреспондент,
Бутахуъярн Альбасиеван тъварунихъ галай
колхоздин председатель, Цумурин хъуре
ирид классдин школадин директор хъанай.
Ада Дагъустандын госуниверситетдин тарих-
дин факультетда, партшколада кел хъуву-
най. 1957-йисалай экъечина, пенсиядиз экъеч-
дайды, ада райондин газетдин жавабдар секретарь
ва редактордин заместитель яз ківалахнай.
Играумдин Ханбалаевич адаа халаз
санал ківалахайбуру, дерди-кар хъайбуру
гилани чими гыссеривди риккел хизва.

Пешекарар гъик жезвай

Виридалайни четин йисар алатна, умумъ-
урди вилик сифте нубатдин цийи месэләяр
акъудавай. Партиядин ЦК-дини улкведин
министррин советди 1955-йисан августдиз-

ни ноябрдиз эцигунардай хел вилик финин
гъакъиндай важиблу къарап къабулнай. Адан
бинедаллаз, къилди къаучуртла, ДГУ-да эци-
гунардай инженерлар гъазурдай факультетни
ачханай. Анин сифте тааны выпускдикай тир
Н.Ханбалаева риккел хизва:

- Промышленно-гражданский эцигунирн
(ПГС-дин) факультетдин 1958-йисуз сифте 50
студент атана. Чун къве группа авай. Зун сад
лагъай группадин сад лагъай старостани хъа-
най. Студентар гылк яшамиш жезвай? Сти-
пендия къаучувай 29 манат, отличник, абу-
рук зүнни акатзайвай, күльд манат артухарзай-
вай. Общежитие авачир: тарсарилай къулухъ
чун шегъердин къучира къекъведай, варар
гатас хабар къадай: "Къвал кирида вугузани?"
"Рушарив - эхъ, гадайрив - ватъ" лугъудай. Адан
хъульрун акатна. - Чакай, дугъриданни, де-
рин чирвилер авай пешекарар гъазурзайвай.
Студентрин практика тъвар патал ватъ, кар пат-
ал тир. Махачкъалада Ярагъ Мегъамедан
кучеда гила педуниверситет алат чакадал
сергъячтчирин уничищедин гөгъенш гъяят
алайди тир. Анал чна гъа сифте үис гатуз
пединститутдин муаллимар патал къве мер-
тебадин къвалерин эцигунал ківалахнай. Зун
бригадир тир, гыхътин - занбурагар ялавай.

Сад лагъай курс күттөнин чизвай. Ресpub-
ликада геологиядин, геодезиядин ківалахар
тухудай пешекарар авачир. Важиблу объект-
тин проекттар тамамарн патал масанрай эвер-
зайвай, абуру гузлениш герек къевзай. Гъа-
вилай Альбурикентдин, патарив гай маса
райондин сөмекайрал чна, студентрини, ківалахайди я. М.Г.Бажиеван заводдин патав гай
сад лагъай профтехучилищедин цехда чна
сварщикдин пешенин чирнай. Къванцин устлар-
дин, сувагъардайдан разрядарни къачнай. 50-
йисарин эхирра шегъерда шүшенин чунарин
 завод эцигиз экъечнай. Ана жуваз экскава-
тордал ківалахизин чирнай. Къвед лагъай курсу-
нилай къулухъ зун Донецкий областдиз акъат-
на, Краматорск, Горловка шегъериз, гила ана
дяве физва. Ямпольский СМУ-да за къве ва-
тра производственно-технический отделда
(ПТО-да) старший инженервиле ківалахна.
Къзаннишай пулунихъ жуваз сифте яз ма-
йуттдин пальто къачнай, - хъурезва ам.

(Къатлама)

Милли журналистика: “Социализмдин пайдах”

Мердали ЖАЛИЛОВ

(Эвсл - 11-нумрада)

1943-йисуз лезгияр патал республикадин цийи газет - “Социализмдин пайдах” арадал хайдакай ва адан садлагъай редактор хайи Зияудин Эфендиевакай материал чапнай. Дүгъриданни, печатдин таънат азалум дяведин четин йисара халкъ ва армия, фронт ва далупад агуудавай, абур чехи гунааррал рульгламишзавай гъакъыккы пайдахдиз элкъвейдал шак алач. И кар газетдин чириз акътнавай материалини субтазава.

Сифте нубатда, газетди партиядин ва Советрин гъкуматдин кыилин руководителрин гаф - ташшуругъяр, абуру къабулзавай къарапар, къанунар агъалийриг агақъарзавай. Чебин - вахт-вахтуна.

Фронтда къудратлу армияндикомандирри ва аскерри къалурзавай къельвалиерик къенвай метлебу хабарриз халкъди иллаки екес итиж ийизвай. Далупатан женгчийрини зегъметдагунаар къалурзавай. Хувер хуын, бубаяр фронтда авай аялрин, четин-вилера гъатнавай хизанрин къайгъу чуугун лазим тир.

Чна ваҳтунин рульгъ, чи гъалибчи халкъдин къаст гъихътинди тиртла къалурзавай бязи материалдай чукар къачузва, са дегишвални кутун тавуна, яни гъваҳтунин чалан ва грамматикадин къайдаяр, къурлушар хвена, чапзава. И карди чаз чалан жигъетдани, иллаки урус чалай лезги чалаз таржума авунин а чаван тежриба ва ери гъихътинди тиртла, алай ваҳтунда чун гъи дережадив агақъанаватла, фагъумдай, Советрин гъукуматди а четин шартла халкъдинни армиядин, санлай чи Ватандин къайгъу тъыл чуугунайтла, къе чи обществода вуч аламатар къиле физватла, рикливай къатлудай мумкинвални гузва.

Газетдин тарих - им чи тарих, чи Ватан, гаф миллетрикай ибарат ва гъакъван магърумвилер акур чи халкъ фейи баркаллу рехъ я. Ватандин Чехи дяведий махар въя, гъакъыккы делилар чир хууни, а гъалибвиликай, чи бубайринни дидерин къагъриманвиликай къана, хана раҳадай къалл, тукъуль мецери, белки, даплар яғын, къилерив ван ийиз тан.

* * *

Капитан Бугдаев Гъусейн

Ингье “Социализмдин пайдах” газетдин 1-нумрадин 1-чина ганвай “Ватандин дяведа игитвилер ийизвай лезги халкъдин къегъал рухвайриз аферин!” макъалада вичин ери-бине Мегъарамдхурун райондин Киркарин хуярый тир капитан **Бугдаев Гъусейннакай**, шикилни галаз, чехи гъевесойди къиенва: “Ватандин намус ва азадвал хуын патал фашистрихъ галаз дявейра ада еке дирибашвал, къегъалвал къалурна...”

Гъавилий хурудал “За отвагу” медаль, Яру Пайдахдин ва Ватандин дяведин II дережадин орденар ала.

Ихтиин шикилди ва адакай кепимайри Ватан къани тъар са кас рульгламишдачни!

Маса макъалада (“Лап хъсан снайпер”) къиенва: “Къасумхурун райондин Агъя Ярагъдилай тир снайпер Мукаилов Зиядуллағир вири Карельский фронтдин лап хъсан снайпер яз машъур я...”

Бойцири гъавайда лугъузвойди туш: “Мукаилова тфенг янга хын, шаксуз са фриц ярх жеда, им ашкара я...”

(Ибур, урус чалал къиенвай фронтовой газет-рай къачуна, лезги чалаз гъя чавуз элкъурунавай материалар я).

“Социализмдин пайдах” газетда фронтдай чи аскеррилайни командиррилай хквэзвай чаразини гельенш чка гузтай. Ингье 1944-йисан 13-январдин нумрада чапнавай бязи чарар.

* * *

Азиз тир ватанэгълияр! За гила немецкий чапхунчийрихъ галаз дяве тухуз къве йисни зуралай гзаф жезва. И къве йисни зуран вахтунда за гзаф дявейра иштирак авуна. Исятда за тупунин лишанин яз дяве тухузватлани, заз пулемет, автомат, снайпервилин винтовка ва маса яракъар лап хъсандаказ ягъиз чир хъанва. И яракъар гъиле аваз, за вири зи юлдашрихъ галаз, немсерикай Ростовский, Ворошиловоградский областар, чи Ватандин промышленностдин рикл Донбасс михъи авуна. Гила чна душман Крымдай чукурун патал дяве тухузва. Командованиедин ташшуругъяр чешнелудаказ къилиз акъудуниз килигна заз “За боевые заслуги” медаль ганва...

Куб ватанэгълии **ВЕРДИЕВ Ремихан**.

* * *

Капитан АБДУЛАЗИЗОВ Абдулазиз. Хив райондин центр тир Хивдин хуярый тир виликан учитель юлдаш Абдулазизов Абдулазизаз командованиедин ташшуругъяр чешнелудаказ къилиз акъудуниз килигна ва немецкий чапхунчияр кукъарунин карда игитвал ва къельвал къалуруниз килигна Красная Звезда орден ганва. Эхиримжи вахтара Ватан азад авунин дяведа мадни зурба игитвилер къалуруниз килигна юлдаш Абдулазизоваз Ватандин дяведин I дережадин орден ва Красное Знамядин орден гун патал къалурнава.

Юлдаш Абдулазизова вичихъ галаз са частуна дяведа хъай, гила ВКП(б)-дин Обкомдин военный отделдин заведующийвиле къалахздавай **ГАДЖИЕВ Менажаф** къиенвай кагъазда икъл лагъанва: “Чун сагъ-саламат я. Вун хъфейдала къулухъ чна са тимли дявеяр авуна. Советский правительство чаз авунвай ихтибар, са шакни алачиз, чна къилиз акъудда. Хайн душмандихъ галаз хъай са дяведа чи ватанэгъли Адиловал къезил хер хъайила жавабдарвал за зи хиве къачунай. Чи частуни гъалибвал къазанишна. Гъя иниз килигна зун ва 10 кас чи юлдашар командованиеди Ватандин дяведин I дережадин орден гуниз къалурнава... Вирибуруз чи патай саламар лагъ. Дагъустандин халкъарикай, абуру фронтдин гузай къумекрикай къихъхъ”.

* * *

176 кас сагъар хъувуна

Ватандин дяведин сифтедилай башламишна хиругр **СУЛТАНОВА** Хасавюртдин госпиталда къалахздавай. Им галатун тийижир зегъметкеш я. Пакамлай башламишна нянин лап геждади ам хер алай боецрин арада жеда. Ада гзаф боецар кыникикай худна. Чеб сагъар хъувур боеци юлдаш Султановаз къевелай чухсагъул лугъузва, адан галатун тийижир зегъмет, ада хер алайбурун гъакъиндай чуугазвай еке къайгъударвал гъич са ваҳтундан рикелай ракъурда лугъузва.

Са сеферда госпиталдиз боец юлдаш Коваленко гъанай. Адан къуын кукъарнавай. Врачари адан гъиль къуынелай атлын къетл авуна. Амма хиругр юлдаш Султанова ам вичин гъузчиллик къачуна, ада операция авуна. Азарлар сагъар хъхъана. Гъил галамукъна.

Маса душушу. Боец Сахнован къилин клараб осколкади кукъарнавай. Боец ивидай ктад хъанвай. Вичвичел алачиз госпиталдиз гъанай. Амма ам анжакса шумуд сятда яшамиш жедайвал тир. Юлдаш Султанова тадиз кар башламишна. Операция авуна, осколка худна. Са шумуд йикъалай гульгъульиз азарлу сагъ хъижеz башламиш хъана. Гила ам тамамдаказ сагъ хъхъана. И сагъар хъувунин душушшар юлдаш Султанован практикада 176 хъана.

И мукъвара юлдаш Султановаз “За боевые заслуги” медаль гана.

Ал. ШАПОВАЛОВ, гвардиядин капитан.

* * *

Эхиримжи чарче вичайкай субъетнавай Султанов Къасумхурулай я. Адакай “Дагъустандин хиругиядин тарихдай очеркар” (Махачкала, Даггиз, 1960) ктабда профессор Рашид Пашаевич Аскерханова къиенва: “Агъадуллағи Асланович СУЛТАНОВ (дустари адаа Агъедни лугъузва) 1905-йисуз Къасумхурул дидедиз хъана. Ина школа акъалтларна. 1923-1924-йисура округдин исполнкомдин секретарвиле къалахна. 1924-йисуз медрабфакдиз гъахна. 1933-йисуз Москвадин 1-медицинский институт акъалтларна... А.А. Султанов Дагъустандин чадин миллитетрикай сад лагъай хиругр я...”

(КъятI ама)

Нариман Къарибов

“Лезги газетдин” 100 йисан суварин къаршидиз физвай и ийкъара газетдин виликан ва къенин редакторрихъ, журналистрихъ, мухбиррихъ галаз санал журеба-жъуре йисара адан амадагар, умудлу къумекчияр хъайбурукайни кхъин, абур рикел хун лазим кар яз аквазва заз.

Лезги халкъдин ульткем ва истеклу рухвайрикай сад Дербентдин консервиярдай комбинатдин директорвиле баркалладин таж азас къалахай Сирајудин Шамсудинович Умарови (вичиз Аллағыди вишра рагъметрай!) тир.

“Дербентдин цийивилер” газетдин редакцияда отделдин зеведующийвиле, редактордин заместителвиле жуван пешедин рекъяя яхщир йисав агақына къалахай заз Сирајудин Шамсудинович мукъувай чидай, чи арада миякъем дуствални авай. Гзаф регъимлу, медени ва чарадан дердиникай хабар къадай кас тир. Ингье и барадай жувазни талукъ хайи са мисал.

- Я Нариман, вун Дербентдин цийиз хтандай баладикай лагъайла, ада заз, Избербашдай хтана, Дербентда дегишарнавай къвал ремонтдин материалин къумек ганай. Гуьгуънлай малум хъайивал, гзаф инсанри къалахздавай карханада адалай са гъихъин ятлани себебдади нарази хъайи кас авачир.

Сирајудин Умаров директор тир йисара Дербентдин консервиярдай комбинат ульткеда лап хъсанбурун жергейра авай. Коллективдин агақынара шумудра РСФСР-дин Верховный Советдин Президиумдин, Министрингин Советдин ва ВЛКСМ-дин ЦК-дин пайдахзир, гъурметдин грамотайриз лайихлу хъана. Продукциядин жуярэйн гегеншарунхъ галаз санал комбинатди гъар йисуз 40 миллиондилайни гзаф банка консервияр гъасилздавай. Емишар чайрал къабулна гъялунин мураддади С.Умарова Къурагъ районда (Къеплирдал) ва Ахъзга шире худуд.

Лайихлу пай кутуна

дай цехар кардик кутунай. Вичин хайиди тир Штула аваданла-мишунин, ана цийи мектеб эцигунин къалахара халисан къайгъударвал, ватанпересвал къалурнай. Гила гъя мектебдал С.Ш.Умаровлан тъвар ала.

Эгер Сирајудин Шамсудинович Умаров зурба тәшкилатчиларин ва реъбервал гунин вири терефрикай, агақынрикай таамамилледи рахайта газетдин чин бес жедач.

Гъавилий зун адан патай “Лезги газетдин” аваз хъайи чехи тъурметдикай, майиллувиликай рахада.

Жуваз адет хъанвайвал, гъар йисуз газетарни журналар къиңдай вахт атала, “Лезги газетдин” къилин редактордин къул алай чарарни газа зун шеърдин карханайриз, образованидин ва маса идараириз, иллаки руководителар лезгияр тир чайрариз фидай. Рикел хъсандиз алама: и барадай жуван сифте гуьруш, директор зи къеви дустни тирвилляй, за консервиярдай комбинатдай башламишней.

- Ам гъихъин лезги хъурай, жуван хайи газет кхъин тийидай? - хушвиледи къабулнай зун Сирајудин Шамсудиновича ва гъил-гъилеваз зенгна, карханадин профкомдин председатель Нажмудин Султановаз эверна, газет кхъинин патахъай ташшуругъ ганай. 200 газет кхъенай гъя йисуз консервиярдай комбинатда! Кар анал ала хъи, гуьгуънин йисарани, Сирајудин Шамсудиновичан гъузчиллик кваз, а карханада “Лезги газет” къизвайбурун къадар гзаф хъана. Шад жедай кар ам тир хъи, ада милли газет кхъинин барадай Дербентда вичин дустар тир маса лезги руководителизни - ири панеприкай къвалер эцигдай комбинатдин директор Гъажи Жабраиловаз, ракъун рекъин станциядин начальник Гъажи Муталибоваз, гамар храдай фабрикадин директор Рамазан Рамазановаз ва масабурузни, зенгер авуна, месяят къалурдай. Нетижаяни хъсанбур жедай. А йисара Дербентда “Лезги газет” къизвайбурун къадар 900-далайни виниз тир.

Лезги халкъдин баркаллу рухвайрикай сад хъайи Сирајудин Шамсудинович Умаров рагъметдиз фейила, карханадин директорвиле къуллугъ колективди адан хва Салагъядин Умаровал ихтибара. Гъадан бубадин кар давамарна - “Лезги газет” кхъинин къадар тимиларнайчир.

Ихтилат чи баъри “Лезги газетдикай”, ам кхъиникай, газетдин амадагрикайни тирвилляй заз генани лугъуз къланзава: эхиримжи вахтара, масанрикай рахадач, гзаф лезгияр яшамиш жезвай (генани чеб артух хъурай!) Дербентда ва райондани чи милли газет къизвайбурун, къелзайвайбурун къадар аквадайвал тимил хъана. Эсиллагъ разивализ тежедай кар я. Суал къвазва: жуван милли газет, милли чал чна хуын тавартла, ни хъуда?

СА АЛАВА. Къадим Дербентда “Лезги газетдин” амадагар, адан лайихлувиликъ рик кузай ксар гила ерли амач лагъайла, дузы жезвай. Амазма. “Дагъострай” АО-дин гендиректор, Дагъустандин халкъдин Игит Гъажи Жабраилов, писатель, филологидин илимприн кандидат Сардар Абиль, Лезги театрдин директор Диана Эминова, наологин инспекциядин руководитель Жамбулат Гъасанов, сагъламвилин “Сабур” фирмадин директор Шамил Рамазанов гъя ихтибинбурукай я.

Генани тикрарзава: тъвар къунвай ва маса амадагрилай чешне къачуна, дербентвияр тир вири лезгияри чи милли газет кхъин лазим я.

Милли журналистика

Гылал АСКЕРОВ (Волгоград)

ДАГЬУСТАНДА ва Азербайжанды лезгийрин милли журналистика арадалатунин рекъер сад хътинбур тушир. Эгер Да-гъустанда газетар акъудуниз гъукуматдин патай къетен къайгъударвал авайтла, и кэр патал милли интелигенциядин векилери къүн кутунвайтла. Азербайжанды къадардиз тымил я лу-гъувай халкъарин чалар, журналистика, культура вилик финин къвалат четинвилерап тълтавай. Дуъз я, гъукуматди талукъ къараар къабулзвавай, амма абур къилиз акъудун, уьмуруда тестикъарун кутугай база ва пешекар авачир шартара тукъуын тийидай кэр хызыз акъувай. Вири и кэр къилиз акъудун пешекар революционер, шаир, вичиз Кесиб Абдуллаш Саруханова галаз санал Азербайжанды советрин девирдин лезги литературадин бине эцигун къисмет хъайи Нуредин ШЕРИФОВАН къунерал аватнавай ва ада хиве къунвай месэлляр гъялун патал вири мумкинвилерикай менфят къачувай.

“Цверек”, “Соцтемп”, “Кълар”

Нуредин Шерифов

Гаф кватай чкадал лугъун, гаф чешмейра Н.Шерифован тъвар Нуредин, Нурадин, бязи душушьшара адан фамилияни Шарифов хъиз гътнава. Чна къјенвайди адан тъварцын этимологиядиян къазвай ва шаирди вичин автобиографияда къалурнавай жуерье.

1931-йисан 7-декабрдин Азербайжандын Халкъдин Комиссарин Советди типографияр цийи элифтал алудунин гъакъиндай 1631-нумрадин къаар къабулнай. Идах галаз алакъада аваз районда къиле фейи ижлассдал (анал вилик акъуванавай месэлайрикай Хыил райондин РИК-дин председатель Н.Шерифова малумат ганай) къабулай къаардин пунктарикий сад ихтиндиги тир: "...лезги чалал цлан газетар акъудунин кардал гъузчывал авун ва ада артухан фикир гун образованин отделдин хиве төван." Н.Шерифов патал ибур гъакъан, аваз хъурый лагъана къевенай ичи гафар тушир. Ада вичи и карда виридаз чешне къалурзлавай ва "Цверек!" ("Искра") тъвар алаз райондин цлан газет акъудавай. РИК-дин председатель яз, къайгъури тъушуннавайтлани, ада и кардис къетен фикир гузвой ва газетдин материалирни вичи къизвай, редакторвални ийизвай! Квез икъван гагъда цлан газетдал къильди машъул хъайи карханадин, идарадин чехибур, яни мектебдин директорар, районин рөгъберар акурди яни?

"Цверекдин" жавабдар секретарь Гульсенем Эмирбекова тир. Ада цлан газет ирид экземплярда къизвай, ахпа абур Кълариз,

Яргундал, Тигъириз, Тигъиржализ, Унчукъиз, Хылил ва Калунхурурз ракъурзлавай.

Гаф кватайла лугъун, Гульсенем муаллим вичикай къилди рахуниз лайхлу инсан тир. Ам и царапарин автордизни чидай - яхун, лацу якъарин, асълан буйдин и дишельги, яшар хъянвайтлани, викъегъдаказ раҳадай, яб гузвой касдик адан гафари гьевес кутадай. Зун "Къизил Къусар" газетдин мухбир тирла, редактор Б.Къачабегова газетдин нубатдин юбилейдин нумрадиз материал гъазурун патал Г.Эмирбековадин къилив ракъурнай. Гульсенем муаллимди рикъел хизвай: "Чан хва, зун патал ибур зи ульмурудин виридалайни багъя рикъел хунар я. А береда чун - же гъшилар патал Нуредин бубадихъ галаз къалахун анихъ акъувазрай, адан гъакъл салам гун, адан ихтилатирхъ яб аканун зурба дамахдин кар тир. Ада зи хиве тур гъар са кар, гъар са меслят за чехи гъевесдальди къилиз акъудай. Гъа са чавауз ада вичин патав гъайбурун меслятириз яб гудай...".

Г.Эмирбекова Кълар цийи девирдин дишельгийрин гъерекатдин вилик-къилик къайларука тир. Районда 1925-йисуз дишельгийрин клуб аран-

...Кими крат къиз къалун,
Тежерда гъакъл мецел лугъун.
Клееве жедай жегъил район,
Хъяначиртла гъа вун, газет.

Чи газетдиз кесиб, батрак
Атуй, даим ахъя я рак.
Ахпа акеан, хъуре кулак
Гъикъл жедатла катун, газет.

"Социализмад темп" курур вахтунда халкъдин рикъел алай газетдиз элкъвена. Келдайбуру адан гъар са нумра вилив хузвай. Газетда чап жевай материалра гъакъл са къкай ятани малумат гузвачир, абуру акулпурз, къатунуниз таъсирзай, тербия гузвай, чуру хесетар дегишаруниз эверзлавай. Иллаки критикадин макъалайрикай халкъди къисаяр тукъурзлавай. И кар Плетишахуре хъналдай. Колхоздин магъсулар чуныхъзлавай къасрикай сада нянихъ вичин хизандихъ га-

дал гъайила, ам анин активный членрикай сад хъанай. Гулагъунин йисара ада и клубда дишельгияр савадлу авунин курсара абуруз тарсар гана, и рекъяй районда халкъдин арада агитациядин къалахрик къүн кутуна. Ам районда жевай вири цийи вилера иштиракиз алакъазавай: 1934-йисуз Кълар сифте яз библиотека, 1935-йисуз шеърда аялрин сад лагъай бахча ахъайдайла ада вичелай алакъай къумекар ганай.

1931-йисуз "Социализмад темп" газет акъудун патал гъазурувилер аквадайланы, Гульсенем Эмирбекова и кардик мукъувай къүн кутурбурука хъана. Адан алакъунриз чехи къимет гузвой Н.Шерифова гъа 1931-йисуз къхъе "Социализмад темп" ширида Г.Эмирбековадиз алхишавай:

Жуван хайи чалал газет
Сифте къватлай а гъилериз
За плағз гузва! Ихътин лезет
Аквада къван чи вилериз.

Ваз, Гульсенем, чан руши, алхиш!
Вун хътин руш дагъдай жагъич.
Петровскийдай гъарфар гъана,
Чи газетдиз на чан гана.

Хайи чалал газет акъатун шаир патал зурба вакъия хъана, гъикъл лагъайтла, им чал, гъакъни халкъ вич дира я лагъай мисал тир. Ада вичин ширида гъа и гафар тунва:

Газет гана партияди
Са савкъат яз халкъдиз вири.
Лезги стхя, киче жемир,
Чун амукуда даим дира!

А чавауз лезги чалал газет акъатун вири республика патални виле акъадай вакъиярикай тир. Азербайжандын коммунистин (большевикрин) партиядин орган тир "Коммунист" газетди вичин 1932-йисан 9-октябрдин нумрада ихтиян хабар ганай: "...Вич "Лезгинка" къульнуналди, чухвадалди ва хенжелдадли машътур тир лезги халкъ, чи партиядин, Ленинан милли политика дузыдаказ къилиз акъудунин нетижя яз, къенин юкъуз мектебрин, литературадин, прессадин ва маса затларин иеси хъанва. И мукъвара Хыил райондин партиядин Комитетдин ва райисполкомдин орган тир лезги ва турук чаларал "Социализмад темп" газет акъатуни гъа и кар субутзава."

Н.Шерифова лагъайтла, "Октябрдин майва" тъвар алай маса ширида газетдин вилик акъуванавай везифа яр къалурзлавай:

лаз я язвалдай. И чавауз адан хци "Социализмад темпдин" цийи нумра келзлавай. Садлагъана адай гъарай акъатна:

- Яъ, я даҳ, ина вакай къхъенва хъи!
- Жеч! Ана вуч къхъенва?
- Вуна колхоздин магъсулар чуныхъзлавалда.

- Яда, абуруз гъикъл хабар хъана? Фад а газет къула тур, курай, масабуруз чир тахъур!

Угъридиз газет маса къвалерани келзлавайдакай хабар авачир.

Райондин газетдин сифтегъян нумраяр Къубадин типографияда 350 экземпляр тиражаваз акъудавай. 1932-йисуз Кълар типография кардик кутуна. Материалар гъиледи къватлазавай. Гулагъунлай анаг линотипдин машинралди таъминарна. Ихътин машинрал сифте къвалахайди Нухадай атанвай Баба Беширов тир. Гулагъунлай газетдин тъвар "Къизил Къусар" хъана, ахпа мад дегишина, "Кълар-Qusar" авуна. Райондин газет яргъал йисара шаирар, прозаикар ва пешекар журналистар тир Теймур Алиханов, Забит Ризванов, Ядуллаш Шейдаев, Лезги Нямет, Нуредин Гъабибов, Эъмбебег Шихъялибов, Шихзада Веледов, Мирзали Рустамов, Юсиф Гъажиев, Туфик Шерифов, Шихбута Шихбубаев, Роза Шерифова, Суньмез Ханмирзее, Музъеффер Меликмамедов, Седакъет Керимова, Фейруз Беделов, Акиф Алиханов, илимдин чара-чара хилера камар къачувай Нямет Няметов, Себри Бабаев, Гъесенбала Мамедов, Финяз Нурапиев ва цудралди масабур патал чин гаф лугъудай майдандиз, пешекарвилин чатуниз, халисан мектебдиз элкъвена.

Газетдин сад лагъай редактор Нуредин Шерифов хъана. Ада и къвалах вич жавабдар къуллугърал алас къилиз акъудавай. 1936-1940-йисара ам къилди гъа и къуллугърал элячина. Гулагъунлай йисара газетдин редакторвал Иляс Ильясова, Ибраһим Межидова, Къачабег Нагъиева, Энвер Шагъвеледова, Али Селимова, Гъамид Алиева, Селимхан Аизизова, Нуслерт Мустафаева, Багъадур Къачабегова авуна. 1999-йисалай и къвалах тъвар-ван авай журналист, Азербайжандын журналистин Союздин "Къизилдин кълем" премиядин лауреат Видади Севзиханова къилиз акъудава. Са карди шадарзава: газетдин тъвар, адан редакторар, мухбирад дегиши жевава, ам вич лагъайтла, Азербайжандын лапхъсан райондин газетрикай сад яз амукузава.

Къадир жен

Шихали БАГЫРОВ

Эгер са халкъдихъ чал авачтла, ватанни адахъ авач лагъайтла жеда. Эхиримжи вахтара "Лезги газетдин" чинра чалакай газа ихтилатар физва. Чалаз гъурметзавай бурун къадар къвердавай тымил жевайди гъиссава. Месела, РГВК-дай чи хайи лезги чалал тухузтай "Вахтар ва инсанар" передачадин саки са пай урус чалалди жезва. Вучиз чун и къвалахдихъ галаз рази ятла?

А передачайра къве кас заз кълияй-къилиз чи дидед чалал рахаз акуна. Абурни чи гъурметлу заряр Къурбан Акимовни Арбен Къадардаш.

Къизляр районда авай Сарсарин хурун прунз цазвай бурукай передача кълияй-къилиз урус чалалди хъана. Лезги чал а хуре амачни? И алай гъал акурла, лезги чал хуза къланзай бурун кефияр чур жезва эхир.

Школайрани беъм тарсар тухузмач. Чна келдай вахтунда, 4-класс къутъялдади, са тарс урус чалалди тир, мукъуль тарсар - лезгидади.

Бес а вахтара келай къасрикай тъвар-ван авай алимар, еке къуллугърин иесияр хъанвачни? Чи республикадин депутатривай и къвалахдиз фикир гуз жевачни? Чи чалар къвахъ тавун паталди, вирида сад хъана, женг чуғун лазим тушни?

Цинлин газетдин пуд лагъай нумрадай къилин редактордин заместитель Куругъли Ферзалиев шаир Фейзудин Нагъиеваша галаз авунвай съъбет келайла, лезги чалан къадир авай гъар са касдин кефи чур жеда. Ана гъанвай делилар къурху кутадайбур я. Ша чун школайра, колледжра, университетра хайи чалал келдай бурун къадар артухариз алакъин.

Чал халкъдин хазина я. Чун сад тахъйтла, а хазина къвахъда.

Багъя я заз

Фатимат ОСМАНОВА

Зи лезги чал зи бахтунин къльег я, Гъиле вугай уьмуръ гъалдай кънерар.

Зи хайи чал заз фу, яд хъиз герек я, Яратмишиз къумек гузвай эсерар.

Сифте гаф я чир хъайиди "диде" заз, Гъа диде хъиз, баяъя я заз чал хайи. Ахпа лайлай, дидед ягъай аваз заз, Рикъл ама зи умудриз мал хъайи.

Бубайрилай амукъай ирс, ядигар, Чал багъя я заз, бубадин башлах хъиз. Чал зи мез я, чал зи иви, хесетар, Гъавиляй за къазва ам зи даях хъиз...

Чалан дамах тушни мегер Саид чи, Мұтъульгъ тахъай пехъи хандин турнис!

Лезги хва я, Лезги чилел хайи чи, Дурум гайи инсафсуз тир турғанриз.

Эминани вичин гъузел рангарал Безетмишней чи чал, гүрчег гебе хъиз.

Лезгидин сес хаж хъанвай рагарал, Къагъриман хва Шарвилидин нева хъиз.

Сулейманни билбиль хъана Къуредин, Машъур хъанай къад асиридин Гомер яз.

Лезги хци гъар са пипле улькведин Тариф тунай, ватанни чал вине къаз.

Зун лезги я, чал зи къилин дамах я, Дегищада за везин, гъич са гъарф, лишан.

Зи лезги чал Шалбуз дагъдин булах я, Адан гъар са стыл жеда заз дарман!

Эминхуыр

Дүньядин халкъарин адетар Свас хжагъун, рехъ къачун ва икъл мад

Рауф ТАГЬИЕВ

Чилин шардал яшамиш жезвай къван халкъарихъ меҳъериз, цийи хизан кутуниз (гъакл хизан чу-кунизни) талукъ гзаф адетар ава. Къе чна са шумуд халкъдин (тайифайн) адетрихъ галаз танишарда. Норвегиядин машгъур алим Тур Хейердала лагъайлар, сиягъатрикай къенвай ктаб Чилин дүньядин шардин вири пиплериз фин патал гъиле авай билет хъиз я. Икъл чнин, бязи ктабрикай менфят къачунади, жураба-жууре халкъарин меҳъериз - хизан арадал гъуниз талукъ адетрикай субъеттада.

Африкадин машгъур тарихчи философ Джон Мбитиди икъл къейднава: "хизан кутун - им жемиятдин вилик къилиз акъудавай буржи ва умъурдин къанун, ана иштиракун гъар сад патал мажбури кар я. И буржидиз табий тушириди бунтчи, тасиркар, община патал лянет яз ти-сабзана. Ихтиин кас общинадай чу-кузана".

Свас хжагъун, жагъурун

Хизан кутун регъят кар туш. Свас, гележеддин умъурдин юлдаш жагъурин дүньядин вири халкъарин векилар еке жавабдарвилелди эгечизава. И жигъетдай яргъал тир Африкадани, чи республикадани адетар ухшарбур я. Мисал яз, Къиблепатан Африкада дишегълидин гъурчевал адан виниз тир къетленвал яз гъисабзатланы, сусахъ къекъевдайла, къилихдиз артух фикир гузва. Дишегълидин къилихдин къилин ерийрик акатзана: къеняткаравал, сабурлавал, хъсанвал, зеъметдал рикл хъун ва буйран весиризни адетриз вафалувал. Эгер гуярчег дишегълидиз тъямлу хурекар гъа-зурис чизвачта, эдеб-ахлакъдин ре-къяр михъивал хузвачта, къилих писди ята, ам пабвиле къачудайбур тимил жеда (эгер хъайитла).

Къиблепатан Африкадин Кенияда жегъилри умъурдин юлдашар чи жагъурзана. Чеб чпел рази хъай-идалай къулухъ абурун диде-бубайри жегъилар эвлениши хъун патал раҳунар къиле тухузва. И вахтунда къве падни сад мутьудакай жез-май къван гзаф малуматар къват-нал, кълан-пун ахтармишнаш маш-гъул жезва. Эгер и чавуз неинки же-гъилрикай, гъакл абуру акатзавай тайифадикайни пис делил чир хъайитла, меҳъерер авуникай ихтилатни амуъдач. И чавуз жегъилрин арада еке мутьуббат аваз хъайитланы, абуру са къуникайни чара жеда.

Танзаниядин (Къиблепатан Африка) Лунгу тайифадин жегъилди вичиз бегенши хъайи рушавай разивал къачузва. Ам рази ята, ада вичин диде-бубадиз хабар гузва. Рушан иседи чпиз чам акун ташлабда. Адаз килигин патал рушан вири мукъва-къилия, хурун агъсакъ-алар къват жеда. Винел патан акун-рик нукъсанар квачта, жегъил им-тигъанрик экъеччна къланда. Адаз ду-ланажъадин рекъерай хейлин су-лар гуда. Ахла "экзамен" къведани ваххана кълан жеда, рушазни зверда. Инал, гзаф инсанрини вилик абу-ру къведани чпин ниятар къенибур

тириди, яни абуру чеб хизан кутаз ва гележеддин пайды хъун мумкин тир четинвилер санал гъялиз гъазур тирди субутна кълан жеда. Гъа са вахтунда гададин хурурз "разведчикар" рекъе твада. Адан хизан квелди яшамиш жезвачта, гъихътинди ята чирда. Эгер синихар квачта, руш а жегъилдиз гунин къарап къабулда.

Экватор - Чилин шардин юкъни - юкъ. Ина свас хжагъунин ихътин адет ава. Жегъил вичиз бегенши хъайи рушан гуярчунава аваз са къадар ре-къиз фида. Идалди ада вичиз руш бегенши хъянвайди къалурзана. Са шумуд икъялай ам вичиз бегенши тир руш къведайла, далладихъай хъеччна, адан къаншадиз къведа ва рушан вилик къулухъ са шумуд къван гадарда. Мад са шумуд югъ арадай фейила, гада "къилин" къарападал къведа. Ада рушан къилелай шал (фачалина - къуд пипленди, ам къати рангунинди ва памбагдин парчадинди жеда) алуудиз чалишишвала. Эгер рушаз гада бегенши хъянвачта, ада гададив и кар ийиз тадач. Им "въа" лагъай чал я. Эгер руш рази ята, ада гададиз вичин къилелай (ва къунерихъ вегъенвай) шал га-лудиз манийвалдач. Гъиле шал гъа-тый жегъилди тадиз вичин диде-бу-бадиз хабар гуда. Рушан къвализ ил-чияр рекъе твада:

Рехъ къачун (калым)

Джон Мбитиди къейдзавайвал, сусахъ рехъ къачун - им чамран патай сусан хизандиз руш чехи аву-най ва гъульзун гунаи чухсагул лу-гъун, рушаз неинки адан хизанда, гъакл чамран диде-бубадин къимет гунин лишан я. Сусахъ гудай "къи-мет" вири вахтара сад хътиндии туш. Икъл, Зимбабведин Шона тайифади къадим девирра рушашъ гудай "гъа-къи" чулын са шумуд къиф тир. Мадни са адет авай: руш хъянвай къвализ, сусак лишан кутун яз, къу-ранвай чехи гъвар гъидай ва ам рушан дидедиз теклифдай. Эгер ам къабулайтла, им икърар хъанва ла-гъай чал тир.

Гъелбетда, а девирар фена. Гуль-гъунлай цийи адетар акатна. Рушашъ гун патал продуктар, мал-къара, пек-партал, мебель ва икъл мад ишлемишиш хъана.

Свас це лугъун (лишан кутун) ва меҳъер

Кениядин Меру тайифадихъ, свас це лугъунал гъалтайла, ихътин адет ава. Гададинни рушан бубаяр пиво хъваз ацука-зана. Амма - анжак хъваз вав. Пиво авай бокалар гуля-къарна, са-къве хуплана, абуру гъа-сятда ам сивяй сада мутьудан ху-рудиз язана. И тегъерда абуру чпин аялар эвлениши жедай ихтияр гузва. Инал, адет яз, гележеддин хизандин тварцыхъ алхищдин гафарни лугъуда. Санлай къачурла, Африкада меҳъерар лап итижлудаказ, гзаф къадар инсанри иштиракуналди къиле фида.

И жигъетдай Таиландни (Юго-Восточная Азия) къулухъ акъвазнава. Икъл, Акха тайифадин меҳъерар түнн-хъунрин еке межлис къурми-шуналди ва гзаф къадар ритуалар къиле тухуналди тафаватлу жезва. Тайифадин регъберди свас чамран къвализ къван рекъе твада. Ана суса-лацу юбка алукина къланда. Регъбер-

ди чилел са шумудра къевиз къвач гъальчда. Идалди (хъилен рузыр, (злой дух) чукурзана. Свасни чам чпин къвализ хъфидалди, абурун къвачерал яд иличда. И адедтиз "ми-хъи авун" лугъуда. Идалай гъуль-нижъилар къве къусрудал ацука-да, са шумуд сеферда абуру сада-садав гъилий-гъилиз вечрен кака - мутьуббатдин ва мублагъвилин ярж - вугуда.

Угандадин Джие тайифадин жегъилприз меҳъер авун патал лап гзаф вахт герек къведа. Икъл, гадади вичин ниятрайкай лагъай вахтундил свас къвализ агақадал 5-дайл 8-далди йисар аллада. Чамранни суса жураба-жууре 15 мянракат тешкилун герек я. Анжак гележеддин умъурдин юлдашди къве аял хайдалай къулухъ ада "тамам паб" лугъуз жеда.

Угандадин Баньянкол тайифадихъ пара итижлу адет ава: гъуль-луз физвай руш, бубадин къвале амаз, са гъафтеда шехъун лазим я. Руша агъадихъ галай манадин га-фар лугъуда:

Чан бубадин къвал!
Зун вавай гъамишалугъ
къакъатзана!
Куъз зав икъван инсафсузвилелди
эгечизава!
Буба ва диде, стхаяр ва вахар?
Бес гила зун текдиз амукуда!
Гъульзун гатада
Ва садакайни заз къумек жеда!

Шехъмир, гуярчег свас,
Ви хизан хъсанди жеда.
Секин хъухъ, вири девирра гъак/
хъайиди я.
Итим ви вагъши туш эхир,
Ам туш хъи цайлапанни.
Дидени ви бубадин свас
хъайиди я.

Хизан чукъуникай

Вилирай селлер физвай свас ададин юлдаш рушари, манияр лугъуз, секинарда. Абурун мана ихътинди жеда:

Шехъмир, гуярчег свас,
Ви хизан хъсанди жеда.
Секин хъухъ, вири девирра гъак/
хъайиди я.

Иорданияда хизан чара авун патал (ам некягъдайла хъиз) къадидин патав фида. Хизан чукъуниз манийвалзавай себебарни жеда. Им лагъайтла, гайи рекъин пулунихъ га-лаз алакъалу я. Икъл, сифтегъан пай (ам акъван чехиди туш), дугъриданни, рекъыхъ гузва. Амма къвед ладай пай умъурдин юлдашдин дев-летлувилилай аслу я. Гъикъан адахъ девлет гзаф аватла, гъакъван а пайни екеди жеда. Гъаниз килиг-на, чара жедайла, папаз гзаф пул къвез хъайитла, итимди чара хуни-кай къил къакъудда.

Къуй дүньяда хизанар мягъ-кембур, чи къиленни гъамиша рагъ хъурай!

Сеняткарвилериз - шегъре рехъ

Тапрак - багъа савкъат

Хазран КЬАСУМОВ

Дегъ заманайрилай инихъ лезги хуърер халкъдин сеняткарвилин кеспийралди, гам-халича, гульчтар, чувалар, тапракар хуруналди, хъенчин, ракъун, къванцин устларралди, симинин пальвианралди машгъур тир. 1978-йисуз Москвада "Наука" издательства чапдай акътатай машгъур алим Сария Седреддиновна Агъшириновадин "XIX ва XX асиридин сифте къилера лезгийрин материальный культура" ктабда кхизизавал, XIX асирида лезгияр 20 журедилай виниз сеняткарвилерал машгъул тир. Гъа йисара сеняткарвал вилик фенвай ху-рерикай я, ктабда гилан Сулейман-Стальский райондин Агъя Стларрин, Испикрин, Алидхурун, Къулан Стларрин, Курхур-рун, Нуыцъуыррин, Агъя Хъартасрин, Зизикрин, Салиярин хуърерин тварар къуна. Хуърерин агъалири хъенчин къапар, яракъин ва заргарвилин безекар гъазурзавай, гам-халича хразвай, парчада сарин ва зардин гъаларалди къласада не-хишар (гиширар) атлувай. Гайиф хъи, гульчунлай халкъдин сеняткарвиллиз фикир гуз амуънач. Нетижада чи гзаф хуърера гам - халича храдай фабрикай, цехар амуънач.

Шадвалдай кар ам я хъи, эхиримжи йисара чи районда, чал хънин, чиринин ва вилик тухунин къвалахдиз хъиз, бубайрин адетар, халкъдин сеняткарвилер къвачел ахкъалдарунизни фикир гузва. И крат, сифте нубатда, халкъдихъ ва хайи райондидхъ рикл кузай къегъал хва Имам Яралиеван ва райондин къил Нариман Абдулмуталибован тварарихъ, чалишиши-вилерихъ галаз алакъалу я.

Сеняткарвал къвачел ахкъалдарунайкай рахадайла, ихътин са кар къейд ийиз къланзана. Къуд-вад йис я райондин къиле авай къари иниш атай багъа мугъманриз, савкъат яз, тапракар гуз. Икъл, алай йисан 21-февралдиз "Хай чал хънин ва вилик тухунин рекъер" лишандик кваз илимдинни тежрибадин конференция тухудайла. И. Тагъирован тварничъ галай культу-радин дворецдин фойеда эгигнавай хъенчин къапариз, халичайриз, сеняткарвилин маса шейэрз мугъманар гъйранвилелди килигна. Бакуда акътазавай "Самур" газетдин къилин редактор, машгъур шаир ва общественный деятель Седакъет Керимовади райондин устларри хранвай тапрак гъиле къуна, адал гъйранвалзай. Нариман Абдулмуталибова гъа тапрак Седакъет Керимовадиз савкъат яз гана. Шаирдин шадвилхъ къадар авачир.

- Захъ Азербайжанда, Дагъустанда ва къецепатан ульк-вайра ганай пишкешар, савкъатар гзаф ава, - лагъана С. Керимовади. - И савкъат заз виридалай багъа я - и тапракди зи риклел чи ата-бубайяр фейи рехъ, абурун яшайиш, адетар, сеняткарвилер риклел хизва. Сеняткарвилин къвалахъ гилье хънин за райондин агъалийриз, Нариман Шамсудиновича риклесид-къидай чухсагъул лугъузва.

Дагъустандин халкъдин шаир, культурадин отделдин начальник, бубайрин адетар, кеспияр хънин терефдар тир Майрудин Бабаханова чал лагъайвал, сеняткарвилин кеспияр арадал хуунин мураддалди районда "Устлардин къвал" проект умъурдиз кечирмишава. Адан бинедаллас хуърера сеняткарвилин вад "къвал" ачуна. Абурун къвед хъенчин къапар, сад чунгъурун гъазурзана, къвед тапракар хурунал машгъул я. Абуру культурадин отделдин къаюмвилек кваз къвалахъ гилье. "Устларрин къвалера" гъазурнавай сеняткарвилин шейэрэй райондии администрации, мергъяматпувилин "Умуд" фондуни маса къачузва, абуру музейра, выставкайра эзигзава ва я, винидихъ лагъайвал, багъа мугъманриз савкъат яз гузва.

- Халкъдин къегъал хва Имам Музамудиновичан мергъяматпувилин "Умуд" фондуни, хайи меденият, чал вилик тухунин карда хъиз, сеняткарвилерни къвачел ахкъалдарунин карда еке къвалахъ тухузва, - къейдзава М. Бабаханова. Вилик дебириннадир шейэрэй чи бубайрин адетар, яшайиш къалурзава.

- Чаз чир хъайивал, гъелеги тапракар хурунал Сардархуурье - Сайдпери Селимова, Зизикани Анжела Имамова машгъул жезва. Тапракрихъ игътияж хъунни абуру устадвилин гъунар я.

Дагъустандин марифат Дигмиш кас хүн патал

Шайдабег МИРЗОЕВ,
РСФСР-дин халкын марифатдин отличник, РД-дин ДГПУ-
дин профессор

Дагъустандин марифат - им асиррилай асиррал атана, чадал бинолу хъана, дүстүрлөдли яшамиш жезвай 40-дав агаңын халкын виш ийсарын яшайышда лигим хъянтай руғьдинни ахлакын аманат я. Дагъустандин марифатди инсандивай халис инсандин хас лайихлуви, буржияр, намуслувал, къудратлувал, сабурлувал, ви-көгъевал, къеъалувал, итимвал, яшдиз чехи инсанриз гүйрет авун, хайибур ва мукъва-къилияр клан хүн, яр-дүстүрлөдли хүн истишишава. Инсандин вичелай зайдиф, начагъ, етим, тек ксарихъ, күйзүр инсанрихъ риклана, абурун къайгыдурвал авуна кланда. Инсан дүстүрли, гайи гафуниз вафалу хъана, дишегълидив чехи гүйретдивди эгечина, руғьдиз михыди ва намуслуди хъана кланда.

Дагъустандин халкында инсандикай халис инсан хъунин дере-жа алцумдай ва ам тайнардай чин къайдаяр ава. Абуру саки гъве-чи чавалай, гъэр са инсандин вич битмишарна, руғьдин чехи дере-жайриз хажун лазим тирди къалурзана. Бес гъэр патахъай битмиш хъайи, марифатдин гъэр са тереф мягъкем тир инсан гъыкларада гъида?

Дигмиш кас хүн патал эвлен-эвэл беден, къуват, гъерекат-юзүн, бедендин къудрат, руғьдин дерек, винел патан акунар, буйдин шумалвади битмишарун гerek я. Беден мягъкем инсандин зегъметда, спортдин ақажунара агалкыннар жеда, ададай вични, масабурни хүзүн, умумурдин гъихын хайитаны четинвилериз дурум гуз, гъамиша, халкыди вичи лугъудайвал, "виклөгө, чан алай", умумурдал рикл алай кас жез алакда.

Дагъустандин марифатди тағкимарзана хын, инсандин кыил вичин агалкынрик квадариз туна виже къведач. Зайдифбурун, къульзүбүрун, яшлубурун, дешегълийрин, аялрын виллик машахайвилер авун, тақабурлу хъун кутгунавач. Жувалай къуватдиз, къудратдиз зайдиф касдихъ галас ақажунара авуна виже къведач. Ахтын амалар халкыди негъ ийида. Жувакай халис инсан авун патал инсандин акул гerek я. "Инсан бармакдалди вай, акулдалди къиметту я", "Багъа хъицикъидикай бармак цваналди акуллу жеда", "Акулды инсандин вилер ахъайда", "Ахмакъда девлетдихъ ялда, акуллуда - чирвилер къачунчы", "Акул яшдилай вай, күилелай аслу я", "Акул маса къацауж жедай зат! туш", "Кел тавурдан акул цан цун тавур ник я", "Аял чавалай чирвилер къачун къванцел нехишар атлаз чирхъун хътинар кар я", - лугъуда дагъустанвири.

Акуллу, чирвилер авай савадлу инсан хъун патал халкыди ихътин меслятар къалурзана: "Ваҳт гъыл гъавая пучмир, къелем гъиле яхъ", "Япариз ван хъайиди хубъ; ваҳт къведа - ам ваз гerek жеда", "Сивяй гаф жакъвана акуд", "Илим виридалайни чехи хазина я: ам вавай садавайни къақыдиз жеда, куҷа, китгидач, кважа - ам гъамиша вав газ жеда", "Къуватлуди са инсандал гъалиб жеда, акул улгуда - агузурдад", "Алим хъун регтэя, инсан хъун - четин".

Акулды инсандин гъэр жуыре шейэрикай, инсанрикай, алатрикай, гъянваририкай ва мукъвал, яргъал халкынрикай, улквейрикай чирвилер къаҷуз къумекзана. Гъавилия мектеба, техникиума, вузра гузай сад-къве предметрай вай, саки вири тарсарын хъсан, ақылтый дурумлуди чирвилер къачунна кланда. Хъсандиз къелени, риккывай чирвилер къачунни инсандиндерин акул ва геъенш малуматар гуда. Кар гъиле къуна, къилиз акулдуни патал инсандин жуэртлувални гerek я. Жуэртлувилерин ерияр ибүр я: итимвал ва виклөгъевал, къеъалувал ва къаѓариманвал, кардив рикл газэ эгечун, ам къилиз акудиз ала-къун, четьнвилериз таб гуз хъун. И ерияр инсандин гъыл вич вири патарихъай бегъем инсан хъун паталдини гerek я. И ерияр авачир инсандин дагъвири гүйрет ийида, ам са артух кваз къада.

Амма инсандин къилин чешме адан марифатдин къамат - им инсандин винел патан акунар, къилихар я. Инсанвилини къамат квадарийта, инсандин вич марифатдалдини, вичин акунраддини къав-черикин вегъеда. Идаз инсансузвал лугъуда. Марифатлу къамат хъун - им инсандин вич инсанрин арада тербиялу, савадлу инсан хъунин чешмейрин гъавурда дүз акул лагъай чал я. Дагъустандин халкынри инсандин лайихлувилириз къимет гудай ва адан марифатдин къамат къацурзай, ам агуз аудувалай кимивилер негъ ийида.

Дагъустандин марифат - им са шумуд виш ийсара камаллу инсанри, чи ата, улу-бубайри арадал гъанвай, чи халкынри, вири несилиз веши авунтай руғьдин тербиядин хазина я. Дагъустандин халкынри марифатди инсандин лайихлувал квекай ибарат ятла къалурзана.

Инсандин къвед лагъай лайихлувал адан дүстүрлөдли агада. Инсандин къвед лагъай лайихлувал адан намус, гъейрат я. Абуру нефсинин къативили квадарзана.

Инсандин къуд лагъай лайихлувал адан хъсан тербия я. Амма азах ахмакъ каср авай чкади таъсирда.

Инсандин вад лагъай лайихлувал адан баҳт я. Ам жуваз масадан ниятар чехиз акуни барбатда.

Халис инсандин вич датлан лайихлувилириз ялда ва кимиви-перихъ галаз женг чулагвада.

Жегыилрин чаар Зи бадедин яратмишунрикай

Жамиля КЪАРИБОВА,
ДГУ-дин филфакдин журналистикин отделенидин
3-курсунин студентка

Зи бадедин, Гүнешан руш Къарыбова Репия, 1951-йисан 28-декабрдиз Бакуда дидедиз хъана. Ина школа, М.Ф.Ахундован тіварунихъ галай чаларин академия ақылтарна. Хейлин ийсара урус чаланни литературадин муаллимвиле къалахна.

Бакуда "Самур" газет акъатиз башламишвалди, зи бадедин аниза заты къын къетына. Газетдин редактор, машгүр писатель ва публицист, лезги тават Седа-къет Керимовади бадедин лезги халкын адатрикай, ацуқын - къарағыннан къайдайрикай къын түмселят къалурна. Иккى сифтегъян

Зи бадедин яратмишунрикай

макъалани арадал атана: "Чи хуурун мөхъерар". Ам бадедин диде-бубадин ватан Докъузпара райондин Къарақыре хууре мөхъерар къилем тухунин адатрикай тир. "Вижевай мақыла хъанай, - риккел хизва бадедин, - парабуру газа хүшдиз къабулнай". Идалай къулухъ бадедин къелем гъилляй ахъайнач.

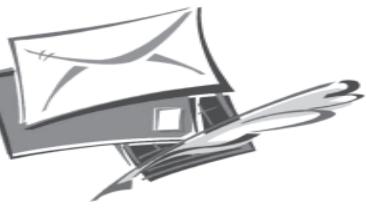
Ада къхей къед, лагъай мақыла - "Дидедиз гүйрет" - 7 аялдин дидедикай тир. Ана ихтилатзаявайвал, Дагъустандин хүррят тир лезги руш Бакуда яшамиш жезвай касдиз гъульзүз фена, ятъани лап эхиримжи ийсаралдини вичин рикл дагъларихъ ийиз-вай ялвар хвена.

Бадедин къхей и мақыла Къылар шегъерда яшамиш жезвай, вичихъ 5 хвани 5 свас авай начагъ бубади къелни. Мақылади аас къевелай желбна, вилерал накъвар ала, ада къхей касдиз сағърай лагъана. И кардикай ван хъайила, зи баде Репия гъавурда акуна хын, вичин яратмишунрини са низ ятла къумекзана.

Эхиримжи ийсара, Бакуда "Алам" журнал акъатиз башламишвила, бадедин хейлин заттар а журнальда чапна. Чебни "Лезгийрин күхнә" рубрикадин кваз. Ина саки гъэр са нумрада бадедин чи милли хүррекрикай, абуру гъазурунин къетенвилерикай къхена. И заттар журналь келзаявай вирибуру хүшдиз къабулна.

Бадедин журналди тешкил-заявай хейлин конкурсраны иштиракна. Абурукай "Зи хуур Къарақыре" эссе вирибурун патай разивал къазанмишна, хъсан къимет гүзвай хейлин чаарни атана.

Вичин яшаризни килиг тавуна, бадедин интернетда ачухнавай "Лезги", "Жуванбур", "Лезги Яр" сайтра иштиракзана, вичин гъикаяр, ширир акъудазва. Ада гъыл "Дидед чал чирин", "Ваз лезги литература чидани?", "Дурумлу ибарай гъик таржума ийида" рубрикайри къилем түхзва.

2014-йисуз баде Бакудай Дагъустандиз къуч хъана. Гъа чавалай инихъ "Эренлардин сес", "Лезги газет" газетра, "Самур", "Кард" журналра бадедин хейлин ширир чапна. "Зул", "Вуч иер я", "Яран мани", "Марвар", "Хурмадин тар", "Жедани?", "Самур вацлұз" ва маса шишири кел-заявайбурун патай хъсан фикирар арадал гъана.

Буба - лезги, Диде - лезги, Чал чин тийир инсан женн? Адем - масад, миллет - масад, Гъурбатдикай ватан женн?..

Күрүү шишири ятъани, и царара Репия Къарибовадин ватанпесвилин гъиссер гъатнава. Адан "Ватан" тівар алай шишири жегъиль несирихъ элкъвена къенвайди я:

Клани рушни клани гада, Көз чир хурай, Ватан күнд я. Гъил-гъилееваз умумур гъала, Вилик көй заман күнд я.

И ва маса шишир бадедин 2018-йисуз Махачкъалада чапнавай "Түй булах" тівар алай ктабда гъатнава. Түй - им бубадин ре-къяй зи чехи бадедин тівар я. Вичин хайи хуурун патав гвай дагъдана булах акуна, ада анал, инсанривай ишлемешиз жедайвал, хъсан чешме түккүрна. А чешме гилани ама. Инсанри анал ял язва, булахдикай лезет худзаза. "Түй амачтани дүньяда, тівар алама булахдал" лугъузва.

Тівар къунвай ктабда пуд панюникай ибарат тир "Яратана" пъеса, къве поэма, бубадиз, дидедиз, хутилиз бахшнавай ширир, са шумуд гъикала са очерк гъатнава. "Яратана" пъеса чи милли суварикай я, ам Махачкъаладин 59 - нумрадин юкъван школадин аялри сегъельамишина.

Бадедин зегъметчи дишеғлийрикай - дидедикай са шумуд очерк къхена. "Дидедиз гүйрет" ("Алам" журнал), "Дидедикай мақыла" ("Лезги газет"), "Диде" (фейбук), лезги суваррин адатрикай ("Хууре сувар") ва маса заттар я жергедай я.

"Дагъустандин дишеғлийрикай" журнальда 2016-йисуз бадедин "Къуд чал" тівар алай, лезги халкын фольклордикай къенвай метлеблу мақыла чапнава.

Гъа ийсуз Махачкъалада "Ма-вел" чапханада Репия Къарибовадин "Зи аялриз" тівар алай урус чалал къхенвай ктаб чапдай ақытна. Анын чын гъам бадедин вичин ва гъам адан хуурунвийрин аял ийсарин газа вакъийрикай чир жезва.

Заз къейд ийиз къанзана: зи баде, гъа вичи лагъанвайвал, ха-лисан Инсан я.

Пара ятлан кас дүньяда, Гъар садас са хесем ава. Лугъурай чаз: чи арада Инсанвили инсан ава.

Хайи чал

Бела АШУРБЕГОВА,
ДГУ-дин филфакдин журналистикин отделенидин
3-курсунин студентка

Гъар ийсуз 21-февралдиз чи чехи улквела дидед чаларин Международный югъ къейдиз. Дагъустандин патал им генани чехи сувар я, гъыл хын, чи Республикаса саки 30-далай газа чакдин милли чалар, 120-далай газа нүгъаттар ава. Идалай чехи девлет женни! Гъа са вахтунда чи чалар къурхулувилерин ква: а чаларал рахазай ағылайрикай къадар яваши-яваши түмил жезва. Себебарни газа ава. Чакдал къалах, яшайишдин хъсан шарттар жагъын тийиз, чи газа хизанар улкведин гъар жууре пиплериз ақытава. Милли чаларал къелун-къынни, и кардихъ галаз алақалу яз түмил жезва. Чун милли чалар хуныкай газа рахазва. Несилрин гъерекат-

рилай, яни чал хунилай гележегдин къисметарни аслу я.

Дагъустандин халкын чашир Расул Гъамзатова вичин "Зи Дагъустан" ктабда къенвава: «Буба реки-дайла, ада вичин рухвайриз ирс яз къал, ник, гапур, пандур тада. Несилар хъфидайла, абуру гъульчин несириз ирс яз чал тазва. Нихъ чал аватла, ада вичиз къал эцигда, ник цада, гапур татада, пандур күпдик кутада ва адал къүгъвада». Шаирдихъ галаз рази тежедай себебар ина ава. Хайи дидед чал инсан арадал гъизвай ва адан къетенвал къалурзай асул лишан я.

Алай вахтунда социологиян ахтармишунри къалурзайвал, чивай хабарар къур 50 касдикай 20-да чипиз хайи чал чидач, 3-да чеб гъавурда ақызва, анжак рахазвач, 27 касдини, чивай бубайрин чалал ачухдиз рахаз ва кхиз жезва лагъана жаваб ганва. И кардай чав көвлөлай фикриз тазва. Са шумуд 10 ийсалай чахъ жуван хайи дидед чал амукъ тавуртла, вучда? Хузын жедани чавай и авай гъалда чи хайи чалар?..

Гафарин алемдай

Ажнас, тахсирина, чахутун, чепкен, чимен, члаба, яцарбан

Нубатдин сеферда заз чи писателрин эсерра душуш хайи ирид гафунай веревирдер иийз кланзана. Абур вирибуруз малум тушир, чи кхинрани лап къериз-царуз гъалтзавай гафар я.

Месела, гъякяччи Н.Мирзоеван "Бахтлу Гүзелхан", "Кисай мутьгуубат" ва Г.Къурбанан "Зульгуре гъед" эсерра гъалтай ажнас гаф гъахтибинбуруй садя. Адахъ "къвале жедай чехи, къиметлу замлар" мана ава. "Захъ багъя ажнасадив ацай къалер ава". (Н.Мирзоев). "Са сеферда адаб хуярый къайи хабар агақана: бес ви къвале авай ажнас чуныухна...". (Г.Къурбан).

Тахсирина гафунин мана къатлунун четин туш. И гаф чал К.Межидован "Дагъларин деринрин булахар" эсерда гъалтна: "Пад ам хъайтлани, тахсирина дин вири пункттар адаб субут жедайвал я". Адалайни гъеъри, и гафунай З.Эфендиева вичин "Халъдин бахт патал" эсердани менфят къачунва. Аквазвязвал, гъякяччири урус чалан "обвинительное заключение" са гафуналди таржума авунва.

"Икрагъун", "бизарун" гафарин мад са синоним Къурушрин нугъатда ава - **чахутун**. "Я эйбэжер, таъсир тежер, На чи риклер Чахутна хъи". (Лезги Ариф, "Чахутна хъи").

Вири гафарганра гъят тавунвай,amma эдебиятда тек-тук душуш жезвай гафарикай сад **чепкен** я: "Алай либас я костюм, я чепкен тир Талгъуз, чипн майил авай чларихъ". (Ибрагим Гъусейнов, "Шаир"). "Хъицикъдин чепкен алайди гъич ибур галай

патахъ къянни килигнач". (Расим Гъажи, "Хосров Ануширванакай сүзъбет"). Къ.Акимован гафарганды **чепкен** "къезил күрт" тирди къалтурна. Винидихъ гъанвай цитатайрини и мана тестикъарзана.

Дагъустандин халъдин шаир Х.Тагыран "Жанавурдикайни чакъалдикай маҳ" эсерда **чимен** гаф душуш жезва: "Аватайтла, эй аеам, Балкын авай чименди, Гъык! гудамла, лагъ, давам Вуна адаб леэндиз?". **Чимен** ялах, сувя.

Журналист ва фольклорчи Дашибемир Шерифалиеван "Шарвиллидин дөвирдин яракъар" эсерда **члаба** гаф ава: "Тупламишай тегъерда гужлуз ядай күоф, хци са шумуд күофуналди гужлу аувнай члаба, душман чан алаз къун патал хабаруз-даказ адаб винел веъзедай мягъекем еперикай хранвай сетка - хушира акатзава". Гафарганрал асаслу яз, и гафунихъ **бачлах, къалин члар алай** мана ава. Амма винидихъ гъанвай цитатади адахъ къвед лагъай мана авайдини тестикъарзана. Автордин фикирдади, **члаба** яракъ (палица) я.

Чи чала "-бан" суффиксдин күмекдади хейлин гафар арадал астанва. Гагъ-тагъ пълтзавай **яцарбан** улчмени гъа жергедай я. Адан манадин гъа-вурда акъун патал алаба баянр хуяни чарасувал авачтани, инал къелзайбурун фикирдиз **яцархъян** гафни тагъана жедач. **Яцарбан** яцар хузвайдаз лугъуда, амма **яцархъян** керекул (сорока) я.

Тек-тук душуш жезвай и ва маса гафариз "умуъур" хун, абуру эдебиятдин умуми чала, гафарганра чка къун важиблу я.

Чи ватанэгълияр - гъар сана

Илимдин рекъе

Бакуда яшамиш жезвай чи ватанэгъли **Намик Зейнаддинович Чырыеван** ватан Азербайжандин Исмаиллинский райондин Къалажухрин хуър я. Малум тирвал, и тъвар алай хуърер Дагъустандин Докъузпарада, Азербайжандин Кылар райондани ава.

Намик 1980-йисан 4-ноябрдиз Исмаиллинский райондин Къалажухрин хуъре дидедиз хъана. 1998-йисуз мектеб тафаватлудаказ къутягъай ам, агалкунралди имтигъанар вахканы, БГУ-дин (Бакудин госуниверситет) теологиядин факультетдик экчина. Вузда къелдай члавуз ам Турукъядин Измир шеъзердизни ракъурна, ана машъур вузрикай сана ийсан къене чирвилер астуарна. 2003-йисуз БГУ къутягъай са-

вадлу жегъилди илимдал машъул хун къетнан. Икъл, ам Азербайжандин илимрин милли академиядин гылгин хатъларин институтда аспирантурадик экчина. Теологиядай диссертация хуъ-

налди, илимдин имтигъанрайни ам агалкунралди экъечна. Гульгъунлай ада са къадар вахтунда басмадин изданийрин хиле къвалахна.

Намик Зейнаддиновича алай вахтунда динрин тешкилатрин хиляй Азербайжан республикаин гъукуматдин комитетда къвалихазда.

Жегъил алымди илимдин къве ктабни чапдай акуднава. Ам хейлин макъалайрин авторни я. Лайихлувилелди къилиз акудздавай къвалахдиз, илимдин рекъе къазанмишнавай агалкунриз килигна, 2019-йисуз азас Азербайжандин президентдин къаардалди медаль гана.

Гъина аватлани, къуй чи гъар са ватанэгълихъ чехи агалкунтар хуърай!

Квез чидани? Хаталу гъайванар ва гъашаратар

Набататрин алемдихъ хъиз, дуньядин гъайванрин алемдихъни ажайибилер, сирер, аламатар ава. Ахътин гъайванар, гъашаратар ава хъи, абуру инсандин гъакъл акун бес я - гъасатда зегъле фида, кичи акатда. Лугъудайвал, руғъ дабандиз аватда. Бязибуракай баянр гун.

Итижлу делил ам я хъи, виридалайни хаталубурин жергеда сад лагъай чкадал агъкъанат (москит) ала. Чими чайра жезвай гъашаратдин хаталувал ам я хъи, ада жуъреба-жуъре азарар чукъурзана, санай масаниз тухузва. Кылди къачуртла, хамуниз

клас гуникиди гъам инсанрик, гъамни гъайванрик гъар журедин азарар акатзава. Абуруй къаммавилелди хуъз хун намумкин кар яз гъисбазава.

Бязибурун тъварар лезги чала малум туширвиял абуру чна урус чалал къизизва. Агъкъанатдин гульбъунлалз хаталубурук конусар (юкъван тар авачир, хылпрепіра жедайбур), пенек-пенек хъайи зубатка (балугъ), адетдин бегемот, еке мамба (гзаф зегъерлу гъульягъ), наха (вагъши чехи балугъ, акула), акураб, Бразилиядин хушракан, цег-гүлле, росомаха (цуцулуприн жинсинин гъайван), Юкъван ва Кыбделепатан Америкада жедай листонос тъвар алай къарькулув, пальмайрин угъри тъвар алай пахлахан, Япониядин пахлахан-хушракан, Азиядин чехи хуз ва яргъи крчар алай, гапурдин хътина сарар авай (саблезуб) гъайван акатзава.

Листонос

Дульяда

Тегъульдикай делилар

Дульяда коронавирусдики начагъ хъанвайбурун къадар 400 агъзурдалайни артух хъанва. Д.Холкинсан университетдин сайтдин ма-луматрал асаслу яз, идакай "Lenta.ru" чешмеди хабар гузва.

25-марти делилралди, дуньядя 435006 касдик коронавирус акатнава, 19664 кас къена, 111358 кас сагъар хъувунна. Къейд ийин, и рекъемар пъар декъивкада дегиш жезва. Начагъ хъанвайбурун къадар виридалайни гзаф Китайды, Италияды, Испанияда ва США-да ава. Ибуруйлайни гъеъри, гзаф къадарда инсанрик вирус акатнавай уълквейрин сиягъдик Германия, Иран ва Францияни ква.

Къейд ийин, 2019-йисан декабрдин вацра Китайдин Ухань шеърда садлагъана пайда хъайи коронавирусдин цийи жуъредиз алимири COVID-19 тъвар ганва.

Пешекарри теклифзавайвал, коронавирус акатнавай ксарихъ галаз инсанар алакъада хъун хаталу я. Вири дульядин здравоохраненидин тешкилатди (ВОЗ) вирусдики начагъбурув агат тавун, мукувал-мукувал гъилер чуъхун, гъакъни гъилер нерихъ, сивихъ ва вилерихъ галукур тавун теклифзава.

25-марти статистикадин делилралди, Россияда вирус 658 касдик акатнава, 29 сагъар хъувунва, 52 агъзурдалай гзафбур гузчилик кутунва.

Серенжемар - санал

США-дин президент Д.Трампа Кеферпатан Кореядин президент Ким Чен Ыназ коронавирусдин тегъульдикъ галаз женг чуугунин серенжемар санал къабулуниз эвер гана. "ТАСС" чешмеди раижказавайвал, Трампа Ким Ченаз ихътин теклифдин чар ракъурнава.

Трампа къве уълквенин арада кылы тухудай гъерекатриз талукъ вичин планни малумарнава. Адан гафаралди, коронавирусдик хъунин жигъетдай Ким Чен Ына къабулнавай серенжемар мягъкембүр я. Трамп Ким Ченан алахъуни гъерранарнава.

Коронавирус себеб яз, Кеферпатан Кореяди февралдиз къецепатан цийи дипломатриз чини уълквездиз атун ва анат экъечун къадагъа авуна. Им Пхеньянди тегъульдикъин вилик пад вахтунда къунин макъсаддалди къилиз акъудай серенжемрикай сад я.

Италиядиз къумек яз

Коронавирусдихъ галаз женг чуугунин карда къумек гун патал Россиядин ВКС-дин самолетар Италиядиз фена. Идакай "Интерфакс" чешмеди хабар гузва.

Самолетар Рим шеърдивай 30 километрдин яргъа авай мулкарал ацукъна. Вирусологиядин ва эпидемиологиядин рекъяй 100-дав агакъна россияви пешекарри, гъакъни дуэттеррикай ибарат тир мулькуд дестеди къумекар гузва.

Россияди Италиядиз медицинадин тадаракрин жигъетдайни къумекзава. 21-мартид Россиядин Президент В.Путин Италиядин премьер-министр Д.Контеидихъ галаз телефондай рапахайла, коронавирусдихъ галаз женг чуугунин карда Италиядиз къумекун хиве къунай.

Загребда залзала

Хорватиядин меркез Загребда хъайи залзала эхиримжи 140 ийсан къене уълкведа виридалайни гужлуди яз гъисбазава. Идакай анин премьер-министр А.Пленковича "Reuters" чешмедида раижна.

Малумарзайвал, залзалин къуват 5,3 баллдив агакъна. Гульгъунлай залзалин мад са шумуд сеферда рум хана, амма абурун къуват сифтеъяндалай тъмил тир. Чешмедин делилралди, залзалин нетижада 15 ийсан яшда авай жегъил гададиз хасарташал хъана - дараматдин вилик патан са пай адад винел аватна. Жегъил реанимациядиз агакъарна.

Алай вахтунда армияди ва тади гъалара серенжемар къабулдай къуллугъри хасарташлар, зиянар арадай акудзава. Шеърдин хейлин агъалияр экв авачиз амукънава.

Алай ийсан 24-январдиз Турукъядин рагъэкъечдай пата 6,8 магнитудадин залзала хъанай. А члавуз 4 кас къейидакай малумарнай.

Сергъят эцигнава

Россияди 23-марти дай вири уълквейрихъ галаз авай авиациядин алакъайлар сергъятар эцигнава. Кылди къачуртла, Москвадай 140-дайлини гзаф уълквейриз фидай рейсер квачиз, амайбурул сергъят ала. Росавиациядин делилар "Ведомости" чешмедида раижна.

Абурулайни гъеъри, Россиядин къецепатай, гъакъл къецепатан уълквейрин агъалияр Россиядай хутаҳдай маҳсус рейсерни (чартерный) кардик кумукъда.

Къабулнавай серенжемар коронавирусдин азардихъ галаз алакъалу я. Малум тирвал, Россиядин сергъятра коронавирус акатнавайбур гзафни-гзаф меркезда ава.

Къумек кълан хъана

Коронавирусдихъ галаз женг чуугунин сергъятра аваэ Россиядин Свердловский областдай Китайдин Гуанчжоу шеърдиз гуманитарный къумек ракъурдайвал хъана, амма китайвири къумек къабулнаж. Идакай "Интерфакс" чешмеди хабар гана.

Чешмедин делилралди, Свердловский областдани алай вахтунда коронавирусдихъ галаз алакъалу гъалар къизгъинбур хъуниз килигна, Китайди къумек къабулуник къиль кутунач. Свердловский областдин Яру Хашунин региондин отделенидин председатель Д.Вершинина къейд авурвал, Екатеринбургди Гуанчжоу шеърдин агъалийриз къумекдин гъил яргъи авун къетнавай. Китайвириз къумек гунин мураддалди, Екатеринбургда дарманар, маскаяр бинтер ва памбагар къатлунин серенжем гъеле февралдилай башламишнавай.

Чин гъазурайди - Куругъли ФЕРЗАЛИЕВ

ПЯТНИЦА, 3 апреля**РГВК**

- 06.45** «Заряжайся!» 0+
07.00, 08.30, 12.30 Время новостей Дагестана
07.20 Передача на аварском языке 12+
08.00 «Заряжайся!» 0+
08.10 Мультифильмы 0+
08.50 «Заряжайся!» 0+
08.55 X/f «Граффити из берегома» 0+
12.00 «Пятничная проповедь»
12.50 «Дагестанский календарь» 0+
12.55 «Круглый стол» 12+
13.35 «Агресектор» 12+
14.05 «Аллея искусств» 6+
14.30, 16.30 Время новостей Дагестана
14.55 X/f «Хроника пикирующего бомбардировщика» 0+
16.55 X/f «Я родом из детства» 0+

- 18.45, 01.15** Передача на кумыкском языке 12+
19.30, 22.30, 00.30 Время новостей Дагестана
19.55 «Черным по белому» 20.00, 23.00, 01.00 Время новостей Махачкалы
20.20 «Подробности» 12+
20.45 «На виду. Спорт» 12+
21.25 «Молодежный микс» 21.50, 02.15 «Дагестанский календарь» 0+
21.55 «Интервью с Хамис Шамиловой» 6+
23.20 «Глобальная сеть»
23.55 D/c «Кавказская история» «Символ веры»
00.55 «Черным по белому»
01.55 «Подробности» 12+
02.15 «Дагестанский календарь» 0+
02.20 «На виду. Спорт» 12+
02.50 «Молодежный микс» 03.05 «Интервью с Хамис Шамиловой» 6+

ПЕРВЫЙ

- 5.00** Доброе утро.
9.00 Новости.
9.25 Доброе утро.
10.55 Модный приговор.
12.00 Новости.
12.15 Время покажет. (16+).
14.30 Проверено на себе. (16+).
15.00 Новости.
15.15 Давай поженимся! (16+).
16.00 Мужское/Женское. (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.35 Человек и закон. (16+).
19.40 Телегра «Поле чудес». (16+).
21.00 Время.
21.30 Голос. Дети.
23.20 Вечерний Ургант. (16+).
0.15 D/f «История Юитни Хьюстон». (16+).
2.10 Мужское/Женское. (16+).
3.40 Про любовь. (16+).
4.25 Наедине со всеми.

РОССИЯ 1

- 09.00** Канал национального вещания «Рубас» (на табакарском языке) 11:25, 14:25, 17.00, 20.45 **Вести-Дагестан**
18:30 Мир Вашему дому
18.55 Дагестан спортивный
19.10 Мурад Кажлаев. «Азиаты» на дагестанской сцене.
5.00 Утро России.
9.00, 11.00, 14.00 Вести.
9.25 Утро России.
9.55 О самом главном. (12+).
11.45 Судьба человека с Б. Корчевниковым. (12+).
12.50 60 минут. (12+).
14.45 T/c «Тайны следствия». (12+).
17.25 60 минут. (12+).
18.30 Прямой эфир. (16+).
20.00 Вести.
21.00 Аньшага» и Компания.
0.10 X/f «Позднее рассписание». (12+).
1.05 Ты не поверишь! (16+).
3.30 X/f «Жених». (12+).

НТВ

- 5.15** T/c «Москва. Центральный округ». (16+).
6.00 Утро. Самое лучшее.
8.00 Сегодня.
8.25 T/c «Москва. Три вокзала». (16+).
9.30 T/c «Морские дьяволы. Судьбы». (16+).
10.00 Сегодня.
10.25 T/c «Морские дьяволы. Судьбы». (16+).
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие.
14.00 Место встречи.
16.00 Сегодня.
16.25 Следствие вели. (16+).
17.15 Жди меня. (12+).
18.15 T/c «Пес». (16+).
19.00 Сегодня.
19.40 T/c «Пес». (16+).
21.00 T/c «Три капитана».
23.10 ЧП. Расследование.
23.40 Квартирник НТВ у Маргулиса». Группа «Зодиче». (16+).
1.05 Ты не поверишь! (16+).
2.00 Квартирный вопрос.

ДОМАШНИЙ

- 6.30** 6 кадров. (16+).
6.35 Знать будущее. Жизнь после Ванги. (16+).
7.35 По делам несовершеннолетних. (16+).
8.35 Давай разведемся! (16+).
9.40 Тест от царства. (16+).
11.45 Реальная мистика. (16+).
12.40 D/f «Понять. Простить». (16+).
14.30 События.
15.05 Мелодрама «Нарушение правил». (16+).
19.00 Комедия «Из Сибири с любовью». (16+).
22.55 Про здоровье. (16+).
23.10 Мелодрама «40+, или Геометрия чувств». (Украина). (16+).
3.25 D/f «Порча». (16+).
3.50 D/f «Знать будущее. Жизнь после Ванги». (16+).
5.30 D/f «Реальная мистика». (16+).
6.15 6 кадров. (16+).

ТВ-ЦЕНТР

- 6.00** X/f «Чемпионы. Быстрее. Выше. Сильнее».
8.00 Полезное «Настроение». (16+).
8.10 Смех с доставкой на дом. (12+).
8.40, 11.50 Детектив «Мой лучший враг». (12+).
11.30 События.
13.00, 15.05 Детектив «Ловушка времени». (12+).
14.30 События.
15.05 Город новостей.
17.50 События.
18.10 Детектив «Заложники». (12+).
19.00 Комедия «Два силузта на закате солнца».
22.00 В центре событий.
23.10 Детектив «Снайпер». (12+).
1.05 D/f «Из-под полы. Тайная империя дефицита». (12+).
1.50 D/f «Наследство советских миллионеров». (16+).
2.30 В центре событий.
3.30 Петровка, 38. (16+).
3.45 Детектив «Заложники».

ЗВЕЗДА

- 5.30** X/f «Не бойся, я с тобой». (12+).
8.00 Новости дня.
8.20 X/f «Не бойся, я с тобой». (12+).
9.20 T/c «Брат за брата 3». (10.00) Т/c «Брат за брата 3». (13.00) Новости дня.
13.25 T/c «Брат за брата 3». (14.00) Военные новости.
14.05 T/c «Брат за брата 3». (16.10) X/f «Караван смерти». (12+).
18.00 Новости дня.
18.40 D/c «Оружие Победы».
19.15 X/f «Землетрясение».
20.00 Детектив «Два силуэта на закате солнца».
21.15 Новости дня.
21.30 X/f «Землетрясение».
21.45 X/f «Экипаж машины боевой».
23.10 Десять фотографий. Вячеслав Малехик.
0.00 X/f «Конец императора тайги». (16+).
1.40 X/f «Перегон». (16+).
4.00 X/f «Кадкина всякий знает».

СУББОТА, 4 апреля**РГВК**

- 07.00, 08.30, 16.30** Время новостей Дагестана
07.20 Передача на кумыкском языке 12+
08.00 Мультифильм 0+
08.55 X/f «Пока есть время 10.35, 15.45» «Дагестанский календарь» 0+
11.05 Киножурнал «Хочу все знать» 0+
11.20 «Мой малыш» в прямом эфире
11.50 Мультифильм 0+
12.05 «Подробности» 12+
12.30 «На виду. Спорт» 12+
13.10 Концерт «Лезгинка» и «Алан».
15.30 Мультифильм 0+
15.50 «Здравствуй, мир!» 0+
16.55 X/f «Чегери» 12+
18.20 D/f «Гамзат Цадаса»
18.45 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» 12+
05.15 D/f «Гамзат Цадаса»
05.35 «Дагестанский календарь» 0+
05.40 X/f «Чегери» 12+

- 19.30, 22.30, 00.30** Время новостей Дагестана
19.55 «Парламентский вестник» 12+
20.20 Проект «Мы – народ российский. Дагестан многонациональный»
21.40 «Дагестан туристический» 6+
21.55 «Годекан» 6+
23.00 «Наука Дагестана»
01.00 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» 12+
01.35 «Мой малыш» 12+
02.05 «Первая студия» 12+
02.50 «Годекан» 6+
03.15 «Наука Дагестана»
04.40 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» 12+
05.15 D/f «Гамзат Цадаса»
05.35 «Дагестанский календарь» 0+
05.40 X/f «Чегери» 12+

ПЕРВЫЙ

- 6.00** Доброе утро. Суббота.
9.00 Умницы и умники. (12+).
9.45 Слово пастыря.
10.00 Новости.
10.15 25 лет спустя.
12.00 Новости.
12.15 25 лет спустя.
16.00 Кто хочет стать миллионером? (12+).
17.40 Комедия «Операция "Ы" и другие приключения Шурика».
19.30 Сегодня вечером. (16+).
21.00 Время.
21.20 Сегодня вечером. (16+).
22.50 Большая игра. (16+).
0.00 X/f «Ева». (18+).
1.45 Мужское/Женское. (16+).
2.30 Про любовь. (16+).
3.15 Наедине со всеми. (16+).
5.00 T/c «Комиссарша». (16+).

РОССИЯ 1

- 08.40** Местное время.
11.20 Местное время.
Вести-Дагестан
5.00 Утро России. Суббота.
8.00 Вести. Местное время.
8.20 Местное время. Суббота.
8.35 По секрету всему世.
9.30 Пятеро на одного.
10.20 Сто к одному.
11.10 Всероссийский потребительский проект «Тест». (12+).
14.10 Теория заговора. (16+).
15.10 Комедия «Операция "Ы" и другие приключения Шурика».
17.00 Большой новый концерт М. Галкина. (12+).
19.25 Лучше всех!
21.00 Время.
22.00 Что? Где? Когда? Весенняя серия игр. (16+).
23.10 X/f «Алита: Боевой ангел». (16+).
1.20 Мужское/Женское. (16+).
2.05 Про любовь. (16+).
2.50 Наедине со всеми. (16+).
4.00 X/f «Счастье можно подарить». (12+).
1.00 T/c «Мы все равно будем вместе». (12+).

НТВ

- 5.15** ЧП. Расследование.
5.40 Комедия «Афоня».
7.25 Смотр.
8.00 Сегодня.
8.20 Готовим с Алексеем Зиминим.
8.45 Доктор Свет. (16+).
9.25 Едим дома.
10.00 Сегодня.
10.20 Главная дорога. (16+).
11.00 Живая еда с Сергеем Малоземовым. (12+).
12.00 Квартирный вопрос.
13.00 НашПотребНадзор.
14.00 Поедем, поедим!
15.00 Своя игра.
16.00 Сегодня.
16.20 Следствие вели. (16+).
17.50 Ты не поверишь! (16+).
19.00 Центральное телевидение.
20.50 Секрет на миллион. Н. Подольская. (16+).
22.45 Международная пилот-рампа. (16+).
23.35 Своя правда с Р. Бояном. (16+).
1.25 Дочный ответ.
2.15 X/f «Плата по счетчику».

ДОМАШНИЙ

- 6.30** 6 кадров. (16+).
6.35 Комедия «Большая любовь». (16+).
8.25 Пять ужинов. (16+).
8.40 Мелодрама «Женская интуиция». (Украина). (16+).
11.00 Живая еда с Сергеем Малоземовым. (12+).
12.00 Квартирный вопрос.
13.00 НашПотребНадзор.
14.00 Пятеро на одного. (16+).
15.00 Своя игра.
16.00 Сегодня.
16.20 Следствие вели. (16+).
17.00 Итоги недели.
20.10 Москва. (12+).
22.50 Звезды сошлись. (16+).
0.25 Основано на реальных событиях. (16+).
1.00 T/c «Москва. Центральный округ». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

- 7.25** Православная энциклопедия.
7.55 D/f «Отверженные звезды». (12+).
9.00 Выходные на колесах.
9.40 X/f «Королевство Крымских Зеркал». (12+).
10.55, 11.45 Детектив «Ларец Марии Медичи».
11.30 События.
13.00, 14.45, 17.10 Детектив «Адвокат Ардашев. Маскарад со смертью».
14.30 Мелодрама «Три сестры». (Украина). (16+).
15.00 Постскриптум.
21.25 Правда знают! (16+).
23.45

Спорт

2020-йисуз - 2020 сеферда

ГИРЯЯР ХКАЖУН

Ибрагим ДЕМИРОВ,
ДГУ-дин филфакдин ОЖ-дин студент

Са түмил вахтар идалай вилик вичин ерибине Сулейман-Стальский райондай тир Эдик АГЫМЕДОВА 16 кг-дин күве гира (хуралай рум гана) 2020 сеферда хажна. Им неинки Россияда, мумкин я, вири дүньядани рекорд яз хүн. Агымедов гиляйрин рекъя спортын мастервиле кандидат я.

Цийи рекорд эцгизавай чи ватандашди акъажунар Дербентда, Нарын-къеледа, гиаф инсанар, гыак! Республикадилай къецийни атанвай мумкимнан-туристар шагыдар яз, хажна. Идаз талукъ видеога ава. Спортын и жуьредал рикл алай ватандашдин агалкунурал шадвалзавай касравай азас интернетдай тамашин жеда. Ик!, тамам 3 сядта Э.Агымедова 2020 сеферда, ял ять тавуна, гиляяр хажна. Идалайни гъейри, и юкъуз спортын и жуьредал машгъул жезвай жегильрини (гиревики-жонглер) чин устадвал къалурна: гиляяр хажиз, абурув, тупунив хызыз, къугъвана. Дугъриданни, жегильри къват! хъянвайбур вири гъейранарна, гыакъван устаддаказ абурув чин алакъунар къалурна.

Малум хъайивал, Эдик Агымедова ва амай жегильрини тренер САЙДОВ Магелан Сайдовичан гылилк вердишвилер къачузва. Ам Дағъустандин гиляйрин рекъя спортийдин пре-

рин къумек герекзава. Гъаниз килигна, мумкинвал авай касравай Магелан Сайдован телефондин **8-928-218-79-33** нумрадиз зенг ийиз ва smogelan@mail.ru электронный адресдиз къеңеңе, хабар гуз жеда.

Гъажирамазана 2-чка къуна

ДЗЮДО

Хазран КЬАСУМОВ

Рязань шегъерда студентрин арада дзюдо-дай Россиядин чемпионат къиле фена. Ана Саратов шегъердин медициндин академияда къензай къасумхурунви Гъажирамазан ЯГЫБЕГОВА вичин заланвилин категориядай, 4 кас-

дин винел гъалибвал къачуналди, приздин 2-чка къуна.

Гъ. Ягыбегован виликан тренер, пешекарин арада дзюдодай дүньядани чемпион Тельман Къурбанова чаз лагъявал, Гъажирамазан 3 сеферда Дағъустан Республикадин къензивечивал патал тухвай акъажунрин ва Вириорсиядин турниррин гъалибчи, РФ-дин спортын мастервиле кандидат я

Дин

Ша'бандин зурбавал

Гъласан АМАХАНОВ,
“Ас-Салам” газетдин редактор

Жумартлу Аллагыди Вичин луклариз гъар жуьредин няметар-пишкешар гузва. Ада чаз суваб артух жезвай пак вахтар тайинара ва гъа вахтарикай сад Ша'бан варз я. 2020-йисуз Ша'бан варз тахминан 25-26-мартийлай гатлунда.

Ша'бан варз аддай къулухъ къевзвай Рамазандин ваңраз гъазурвал акун патал ишлемишун чи къилин къастарикай сад хъана къланда. Ша'бандиз ибадатар ийиз вердиш хъайила, Рамазандиз абури ийиз регъят жеда. Дүньяданин Эхиратдин вири краал гъалтайла, чаз виридалайни хъсан чешне чи рикл алай Мугъаммад Пайгъамбар (къуй Аллагыдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) я. Гъавилля чун ада вич Ша'бандин ваңра гыкти туҳванатла килигин.

Пайгъамбарди (къуй Аллагыдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) сувабдин сивер хъвей къайдадикай аддан уймуздын юлдаш Айшади (къуй аддай Аллагы рази хъурай) ахъязава: “Мугъаммад Пайгъамбарди (къуй Аллагыдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) гъагъ-гъагъ а къайдада акъазас тавуна сивер хъудай хъи, гъатта чна мад ада сивер хъун акъазас хъийидач лагъана фикирдай. Амма гъагъ-гъагъ ам сивер хъун тавуна яргъялди акъазадай, чна гъатта ада мад сив хъун хъийидач лагъана фикирдай. Рамазандин ваңрайлай гъеир маса са ваңраны Мугъаммад Пайгъамбарди (къуй Аллагыдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) къилий-къилиз сивер хъена заз акурди туш ва гыакни ада Ша'бан ваңра къеңен маса са ваңраны гиаф сивер хъена заз акунач” (Бухари, Муслим).

Са сеферда Анас астыбди (къуй аддай Аллагы рази хъурай) Пайгъамбардин (къуй Аллагыдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) хабар къунаш. “Рамазандин ваңра сивер хъуншилай алатайла, гыи сив хъун къиметту я?” Пайгъамбарди (къуй Аллагыдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) жаваб гана: “Ша'бандин ваңра Рамазандин варз виниз акъудун патал (гъурметдай) хъузвай сивер” (Тирмизи).

Регъимдин ийиф

Бараатдин ийфекай Мугъаммад Пайгъамбарди (къуй Аллагыдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) ик! лагъана: “Ша'бан ваңран юкъварис (15-ийиз) Аллах-Таала Вичин маҳлукатырз килигда (реэйим ийид), имансурилай ва муминлар тақланзазай инсанрилай гъеир, виридалай гъил къачуда” (Табарани, Ибн Гыббан, Сагъигы). Ихтин няметдикай хкат тийидайвал, чаз мусурманар кълан хъун ла-зим я. Гыакни Аллагыдивай жуван гунағрилай гъил къачун тлалабна, туба авуна ва чун хъелзазай инсанрихъ газал меслят хъунаш герек я.

Маса гъадисда лагъана: “Ша'бан ваңран юкъаша, Аллагы Вичин маҳлукатырз килигда (реэйим ийид), имансурилай ва муминлар тақланзазай инсанрилай гъеир, виридалай гъил къачуда, имансурилай ва хутуба (туба ийидай, кечмиш жедалди), риқлера тақланвал авайбур тада, гъатта а тақланвал чин риқлера акуудалди” (Байғылакъы, Гъасан Гъадис).

Нетижекъазва

Инсанди ийизвай амалар гъар юкъуз, гъар гъафте да ва гъар ийисуз Аллагыдай агақзазва. Яни йикъар, гъафтедин ва йисан нетижекъазва.

Гъар йикъакъай ракайтла, Пайгъамбардин (къуй Аллагыдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) гъадисда лагъана: “Ийифиз ва юкъуз къун (жинеррикай...) хъузвай къве десте малаикар ава. Абури

экуйнин ва разгъдандин къларал вири санал къват! жезва, ахла цийиз атайдур акъваззаза, мулькубур, яни адахъ галаз ийиф авурбур цаварал хаж жезва ва Аллагыди абурувай хабар къазва (Вичиз лап хъсан чизватлани): “Гъихътин гъалда тұна күнен Зи луклар?” Малаикри жаваб гуда: “Чун абурун къилив хъфидаила, абуру къап! ийизвай ва абурун къилив атайдан, къап! ийизвай” (Бухари). Ибур кълар ийизвайбурукай лагъанвай гафар я. Бес къап тийизвайбурукай абуру вуч луғузва? Ша чна вахт-вахтунда ферз тир кълар ийин, гъурметлу мусурман! И дүньяна са фана багъ я.

Гъар гъафтеда амалар хажжавай къайдадикай Абу Гурайради (къуй аддай Аллагы рази хъурай) агақарнан гъадисда лагъана: “Адаман (алейхъи ссалям) веледрин (инсанрин) амалар гъар жуыма ийиф, яни хемис йикъан нянихъ (мусурманин календардай ийиф сифте къевзвай) Аллагыдай агақварзаза ва Ада виридан амалар къабулзаза, анжак мукъва-къиливилин алакъая атланвайбурулай гъейри” (Агымад, Сагъигы). Мукъва-къилирихъ газал авай алакъа чурун виридалайни еке гунағрикай сад я. Ам себеб яз чна ийизвай хъсан амалар - кълар, хузвай сивер, садақая ва ик! мад Аллагыди къабул та-вун мумкин я. Гъавилля гъатта жувак та-хисир квачиз хъайттани, мукъвабурухъ газал меслят хъунаш. И кар квезд и дүньяда ва Эхиратдани хийир я.

Йисан амалар агақзазавай варз Ша'бан я. Усама бин Зайда (къуй аддай Аллагы рази хъурай) Пайгъамбардивай (къуй Аллагыдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) жузуна: “Я Расуллазар, вуна Ша'бандиз хъузвай къеңен (суәбдин) сивер маса варца хъена заз акунач”. Пайгъамбарди (къуй Аллагыдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) жаваб гана: “Ам Ражабдин ва Рамазандин арада авай, инсанри фикир тағузвай варз я. Ам амалар алемрин Реббидал хажжазавай варз я, гъавилля заз и амалар зае сив гәй вахтунда хажжана къланзаза” (Насаи, Сагъигы).

Гъакни Ша'бан Рамазандиз ахъа хъай сивер къаза хъийидай эхиримжи мумкинвал я, къаза тахвуртла (мумкинвал авайда), гунағ жеда ва жерме къведа. Мусурманрин диде Айшади (къуй аддай Аллагы рази хъурай) лагъана: “Зи хие гъатай Рамазандин сивер зазай Ша'бан жедалди хъун хъийиз жезвачир, анжак гъа Ша'бандиз къаза хъийизвай” (Бухари, Муслим).

Къуръан къелун

Салмат бин Күгайла лагъана: “Ша'бан Къуръан къелдайбурун варз я”. Яни Ша'бандиз Къуръан гиаф къелайла, Рамазандин ваңра ам генани гиаф, регътивилди къелиз жеда ва адан ширинвал гъиссда.

Къвед лагъай паона

сив хъун

Рамазандин ваңрайлардай вич зайиф жез кичлезвай касдиз Ша'бандин ваңран къвед лагъай паона сив къадай ихтияр авач. Эгер Ша'бандин ваңран гъа сифтедилай башла-мишна, газал-газал сивер къун тавуртла, ваңран къвед лагъай паона абури къун къада-гъа-я. Месела, Ша'бандин ваңран сифтегъан цувлад юкъуз сив къур касди, эгер цуругуд лагъай юкъуз ам ахъяйтла, ада ваңран эхирдайлди са юкъузни сив хъун кутугнавач. А къада-гъа себеб авачиз хъузвай сивериз талукъ я. А вахтунда идалай вилик ахъа хъай ва я кафарт-сив (жерме) хъейтла жеда. Йисан къене гъафте-дин испен ва хемис йикъарис сив къадай адет авай касриз, Ша'бандин юкъварилай алатаилани, сивер къадай ихтияр ава.

Къуй Аллагыди чаз пак варца-рикай жезмай къван хийир хкуддай мумкинвал турай! “Лезги газетда” диндин пак къхнинар жезва. Гъавилля ам чиркин чкайрал гадарун къада-гъа-я.

Диндин месэлайриз талукъ суалар пайды хъайтла, ватцапдин 8-989-653-42-35 нумрадиз къыхъ.

